

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto V.

V Celovei, 1. Julija 1885.

Štev. 7.

Arabela.

Roman. Spisala Paolina Pajkova.

Dvanajsto poglavje.

„Kaj je bilo to?“ popraša se profesor, začuvši strel. „Nekdo je meril na mene ali na Arabelo.“ Nató pogleda okoli sebe in zapazi v prvem vilinem nadstropji odprto okno. Od ondot je prišel strel, misli si. A ker nikogar gore ne vidi, umiri se polagoma.

„Ali ni Arabela zakričala?“ domisli se na enkrat vznemirjen. „Za Boga! ko bi bila ona zadeta! Ne, ni mogoče,“ nadaljuje, „sicer bi ne bila šla v hišo. Kaj, ko bi pa bila menda obležala na stopnicah?!“

Kri mu zastane pri tej misli. Takoj se napoti v hišo za njo.

Ko pride do vrat, popade ga nekdo za ramo. „Gospod! samo na na dve besedi,“ zagrmí mu nasproti razjarjen globok moški glas. Bil je Samuel.

„Prosim, prosim,“ brani se profesor Samuelove močne roke, ktera ga kakor s kleščami drži za ramo. „Pozno je že, spat moram iti. Jutre je časa dovolj za dve besedi in tudi za več, ako vas je želja.“

„Jutre, jutre?“ godrnja Samuel z divjim naglasom in porine profesorja naprej. „Jutre ni več časa, kajti enega izmed naju ne bode več med živimi. Ali ste razumeli, učeni gospod profesor? Vi ali pa jaz,“ zašepeče mu še strastno na uho, potém pa se zagrohoče.

„Idite v posteljo, prijatelj,“ odgovori profesor dobrodušno. „Počitek vam bode dobro storil! Jutre pa vam prvi svoj prosti čas posvetim.“ Rekši hoče se profesor oddaljiti.

Samuel še bolj razjarjen o profesorjevej hladnokrvnosti, zastopi mu pot in strastno zakriči: „Ako ste mož, ne pojdete od tod, dokler me ne poslušate do konca.“

Profesor postoji in ga pogleda. Od njegove možatosti je Samuel zahteval, naj ga posluša. Profesor se ni mogel več izognoti.

„Tedaj le hitro izrecite svojo željo,“ reče nató z nestrpljenjem. „Bojim se zeló, da je gospodična Arabela zadeta. Človekoljubnost pa zahteva od mene, da pogledam, kje je, in da se prepričam, ali ni menda ranjena,“ končuje s trepetajočim glasom.

„Kaj vas briga ona gospodična?“ odvrne Samuel ljubosumno. „Ona je moja nevesta, da veste; moja zaročena nevesta!“ ponavlja še enkrat s poudarkom ter hoče z očmi prebosti profesorja. „Sicer pač se njej ni nič hudega zgodilo,“ pristavi bridko. „Srečal sem jo, ko je stopala čvrsto črez stopnice, pač pa obžalujem, da moja kroglja ni zadela vas, kajti vam je bila namenjena, ali čujete, vam, vam!“

„Meni?“ začudi se profesor neprijetno zadet; zakaj zdaj je stoprav začel slutiti, kakšen uzrok vodi Samuela do takega čina.

„Da, vam,“ pritrđi Samuel trepetaje od srda. „Kar je pa naključaj danes zaprečil, zgodi se gotovo jutre. Jaz se hočem jutre z vami dvo-bojevati. Ali me zdaj razumete?“

„Razujem; a zakaj, tega še ne morem zapopasti,“ odvrne profesor, in lice mu obledi.

„Zató,“ pojasni mu Samuel z zlobnim dopadenjem, „ker ne more Arabela postati naju dvojih last. Ker je pa ona obljubljena meni že blizu štiri mesece, zató moram vas spraviti s pota.“

„Vpraša se pa še samo,“ odgovori profesor že nekoliko viharno, ker je začeljal potrpežljivost izgubivati, „ali imam tudi jaz voljo dvo-bojevati se? Povém vam, da ne sprejemem vaše ponudbe. Prvič, ker še nisem jaz nikdar imel orožja v roki, in drugič, ker mi še nikdar na misel ni prišlo, da bi jemal komu nevesto.“ Zadnji stavek je profesor manj glasno izrekel, in v črtah že izpremenjenega lica pojavila se mu je nenadoma globoka žalost.

„Da ne boste, da ne boste, pravite?“ vpraša ga Samuel popolnoma zdivjan. „Potém pa trohice časti nimate v sebi, potém pa vam povém na ravnost, da ste stráhopetec.“

„Stojte!“ zavpije jezno profesor, zravná se po konci in oči mu začaré. „Bojeval se bodem z vami, ali ne zavoljo vaše neveste, temveč zaradi žaljene časti. A prepričan sem tudi,“ nadaljuje s poudarkom, „in baš to naj ukroti vašo besnost, da izgubite, ako mene umorite, tudi Arabelo za vselej. Morilca ne bode ona nikdar vzela za moža!“

Samuel pogleda zaničevalno preplašenega profesorja po strani, potém pa se grdo zagrohoče. Oči pa se mu hudobno zasvetijo, ko odvrne ošabno: „Vi Arabelo premalo poznate, ako to o njej trdite. Ona vé, kaj se pravi, dati komu besedo. Postala bode moja žena, ko bi tudi tri vam enake moral spraviti s pota. — S kakšnim orožjem se želite

bojevati? Vidite, jaz sem vam uljuden nasprotnik, ker dovolim, da določite sami orožje, ki ima prodreti vaše srce.“

„Vi ste me pozvali na dvoboj, vi si tedaj tudi izberite orožje zato,“ odvrne profesor ponosno, a vendar jedva premaguje neki trepet. Ko profesor to izreče, zadoni v tihej noči bridek vzklic. Oba se takoj obrneta na ono stran, od koder je prišel glas. Arabela je slonela na oknu ter si skrivala med dlanima obraz.

Ko jo profesor zagleda, zgane se. Samuelov obraz pa se stēmi, prsi se mu hitreje vzdigujejo, potem pa reče z divjo porogljivostjo:

„Kako je mehka moja nevesta! Zgrozila se je začuvši, da ste voljni z menój bojevati se. Ona vé, da ne pridete živi izpod mojih rok. Ha, ha,“ smeji se prisiljeno ter se napoti proti vili. „Dobro se naspite, veleslavni gospod profesor, svojo zadnjo noč! Jutre ob desetih vam pošljem dobro nabit samokres, ob ednajstih pa pridem sam s pričami slovesno po vas. Priskrbite si tudi vi svoje priče.“ — — —

Ko je počil strel, ki je bil splašil profesorja in Arabelo, čutila je slednja hipoma v desnej roki hudo bol. Od tod njen prvi vzklic. Po stopnicah gredóč srečala je v temi Samuela, kateri je kakor besen letel po stopnicah in težko sopol. Slutila je nezgodo in ne brigajóč se za ranjeno roko, ki je pa le bila samo nekoliko po smodniku opraskana, podvivala se je v svojo sobo. Tam odpre nekoliko okno ter posluša nam znani pogovor.

Z utripajočim srcem in sklenenima rokama pričakovala je, kako se njuno snidenje konča. Upala je in v sreci molila Boga, da profesor ne sprejme dvoboja. Poznala je Samuela kot izvrstnega strelca, in pri tej misli jo je groza obhajala. Ko je pa profesor sprejel dvoboj, osupnola in prestrašila se je ob enem tako, da nehoté močno zakriči, in ta vzklic je izdal njeno pričujočnost na oknu.

Črez nekaj časa povzdigne zopet glavo, ali profesor in Samuel sta že bila narazen. Samuela je ravno čula zaklepati se v sobo, profesorja pa je videla na vrtu z velikimi koraki hoditi gor in dol.

Arabela nekaj premišluje, a vzdramivši se, reče polglasno: „Ta dvoboj se nikakor ne sme izvršiti. Pomagaj mi Bog!“ Nató si zavije ranjeno roko v moko ruto, ogrne si pléd in gre določno iz sobe na vrt.

Profesor je sedel razoglav na nekež klopi v vrtu, glavo z rokama si podpirajóč. Luna je razsvetljevala njegov upadli obraz, ki se je malo strinjal z veličastnim mirom krasne noči. Njegove oči so se motno upirale zdaj na nebo, zdaj na tla, zdaj na kako drevo v njegovej bližini, iz prsij pa so mu pogošče prihajali težki vzdihí. Bil je tako vá-se zamišljen, da ni čul brzih korakov. Arabela se ustavi blizu njega in ga nekaj trenutkov polnočutno opazuje.

„Gospod profesor!“ zasepeče rahlo potem, da bi ga ne prestrašila, in se ožje zavije v pléd.

Profesor se zgane, začuvši njen glas. Plaho privzdigne glavo in močna rudečica obleti na enkrat njegovo blede lice, ko vidi Arabelo v svojej bližini. „Gospodična, vi ste zopet tú?“ reče nató z veselo iznenadjenim glasom.

„Prišla sem,“ nadaljuje Arabela pogumneje, „da vas svarim, naj bi se ne bojevali s Samuelom. Prekličite takoj svojo besedo, takoj —.“

„Vi ste naju poslušali?“ pretrga jej profesor besedo, med tem ko dobiva njegovo lice zopet prejšnjo bledobo.

„Da, sem,“ odvrne Arabela in povesi za trenotek oči. „Vi se ne bodete z njim bojevali, kaj ne?“ pristavi hitro in skrbno potem, približa se mu za eden korak ter upre vá-nj proseče svoje oči.

„Moram!“ odvrne resno profesor gledaje v tla. „Dal sem besedo, katero hočem držati.“

Arabela se čuti užaljeno o njegovem nasprotovanji. Nekaj časa molči v zadregi, a pri tem se jej pozná, da se bojuje hudo s seboj. Roka jo začne na enkrat močno žgati. V bolečinah izpusti pléd, ki jej zleze na tla, in pritisne bolno roko krčevito na prsi. Dolgi lasje se jej v neredu vsipljejo črez ramena, v licih je bleda, čelo se jej nagubi vsled bolečin, iz očij jej blišči strah, okoli usten pa ima načrtano globoko žalost.

Ko profesor zapazi njeno obvezano roko in nje trpečo zvananjost, približa se jej hitro.

„Vi ste ranjena?“ reče sočutno in prestrašen.

Neizrekljivo sladka slast, katero je Arabela že davno slutila, občutila pa še nikdar ne, obide jo, ko jo profesor s tako mehko-skrbljivim glasom ogovori. Poznala ga je le kot mrzlega in okornega človeka, kateri ni imel očij niti srca za drugo, nego za knjige in učenost. Sedaj pa je tako rahločuten stal pred njo in se jedva vzdržaval joka, videč jo trpeti. Nehoté je globlje pogledala v njegove oči, ktere so na pol rosne, z nepopisljivim izrazom počivale na njej.

Temna rudečica je pri tem pogledu pregnala prejšnjo bledobo na njenem lici. Kri jej siloma šine v glavo, da jej v ušesih zašumi in da se jej dela senca pred očmi. V tem njegovem pogledu je videla njegovo dušo. In kar je bilo profesorju samemu še pred kratkim skrivnost, postalo je Arabeli v tem trenutji jasno kot beli dan.

Toda ona se kmalu predrami iz te sladke omame. Mraz jo preide. Privzdigne pléd in se zavije vá-nj. Potem pa reče hitro in nekako trdno: „Kaj ne, gospod profesor, da ne sprejmete dvoboja?“

Tudi profesor se je vzdramil zdaj iz svoje zamaknenosti. Njegov obraz postane nenadoma zamišljen, njegove oči temne. „Hočem, bodem se bojeval,“ odvrne ravno tako hitro in trdno, kakor prej Arabela.

Arabela ga nevrno pogleda. „Ali ste pa pomislili,“ pristavi opominjajoč, „kakšen bode nasledek temu dvoboju? Ali ste imeli v mislih bol, katero s tem nepremišljenim korakom napravljate svojim roditeljem?“

On molči in skloni glavo na prsi, kakor grešnik, ki spozna svojo pregreho ter pričakuje zaslužene kazni.

Ko vidi Arabela to pobitost, začne jej srce močno bítí. Kakor nikdar poprej, oglasi se zdaj v njej hrepenenje, rešiti ga.

„Prekličite ta nesrečni dvoboj,“ prosi s trepetajočim glasom in solzami. „Vi še ne slutite, kako izvrsten strelec je on. On —,“ tú obmolkne in zadrži sapo, kakor boječ se dalje izreči svoje misli.

„Ne bojte se zá-me, gospodična; izkušal bodem po svojej moči braniti se,“ odgovori profesor vidno ginen in zaduši siloma vzdih, ki mu prsi kakor móra teži. „Ta dvoboj se mora izvršiti.“

„Ali on — on vas bode zadel, usmrtil,“ mrmrá Arabela, bleda kakor smrt, jedva slišno, ker jej postaja glas vedno bolj negotov po joku, ki ga vzdržuje.

Profesor se strese. „Arabela!“ zakliče on radostno, prime za njeno zdravo roko in jo rahlo potegne k sebi. „Vi se skrbite, vi se bojite zá-me? Vi ste mi tedaj dobra, prijazna?“

Deklica zatrepče kakor rosa na listu, ko se je dotakne profesor. Nató dene roko na oči in žalostno zašepeče: „Ne delajte si praznih upov! Vi niste moje vere, in jaz, to je najhujše, jaz sem Samuelova — nevesta!“

Profesor jo prestrašen izpusti. „Potém me pa pustite, da umrem,“ zakliče jej z votlim glasom in se obrne od nje. „Z Bogom, Arabela, z Bogom! Rad grem v smrt, saj me življenje od tega trenutka več ne veseli. Bog vas čuvaj, Arabela!“

Izreki zadnje besede, zbeži, kakor da bi ga kdo gnal, razoglav z vrta v svoje stanovanje.

- Trinajsto poglavje.

Oni del noči, ki je burnim tem prizorom sledil, ni se bila Arabela niti vlegla v postelj. Dasi telesno utrujena in duševno pobita, vendar se ni čutila razpoloženo k počitku. Hotela in morala je premišljevati o vseh nocojšnjih prigodkih. Ni pa vedela, na kaj bi najbolj mislila. Rojilo jej je po glavi, kako je blaznico našla in kake občutke in slutnje je poleg nje občutila. Potém je mislila na nenadejano svidenje s profesorjem in

na pogovor z njim in napósled še na neizogiblji dvojoj Samuelov s profesorjem.

Slonela je celo noč v naslonjači. Njena domišljija si je predstavljala najtemnejše podobe. Hodila je v mislih po temnej kleti in čula divje vpitje blazne ženske; med vpitjem pa, kakor glas potrtega zvona, izgovarjanje prvih črk svojega imena. Videla je profesorja s prestreljenimi prsmi, kako jej kliče z umirajočim glasom: Z Bogom! A na zadnje se je videla kot soprogo na Samuelovej strani. Slednja slika jej je bila najbolj strahovita. Zdaj še le je čutila, ne samo, da ga ne ljubi, temveč tudi, da jej je črez vse zopern. In vrhu tega, naj bi še postala soproga morilcu?! Saj je dobro vedela, da je Samuel samo zato pozval profesorja na dvojoj, da bi ga usmrtil. — Pri tej misli so jej lica zagorela, kakor da bi plamen švignol po njih, a na čelu je začutila mrzel znoj. Zdaj je čutila, da se ta poroka ne sme nikdar izvršiti, ako noče sebe duševno uničiti. Ravno premišljuje, kaj naj stori, da se častno reši Samuelu dane besede, ko nekdo zaporedoma rahlo na njena vrata potrka.

Na njen odziv vstopi vrtnarica.

„Gospodična,“ reče ona vsa vznemirjena, „blaznica umira! V smrt-nih blodnjah pa zahteva vas,“

„Mene?“ začudi se Arabela z obledelimi ustnami in upadlim licem. „Pa da umira, pravite?“

„Da, umira,“ potrdi vrtnarica in si z zastorom otira oči. „Prinesla sem jej za rana kakor po navadi mleka in našla sem jo v brezavesti in izpremenjeno v lici. Bolehala je že dolgo, vendar nisem mislila, da bode tako kmalu preminola. Sinoči, ko sem bila pri njej, nisem še nič posebnega opazila na njej, nekoliko ur potém pa kakošna neverjetna izprememba!! Ko pridem tedaj pred pol ure k njej, ni že mene več poznala in tudi ni, kakor sem se prepričala, čula več mojih besed. Z zagrljenim slabotnim glasom je v enomer klicala: Ara— Arabe— Arabel—! Zato sem takoj uganila, da želi še enkrat videti vas. Dasi ne vem, kako in kdaj bi bila pozvedela za vaše ime. Dobrotni Bog se je pač revice enkrat usmilil in jo rešil dolgoletnega trpljenja. — Toda pridite brž,“ nadaljuje ona z neko hlastnostjo, „ako jo hočete najti še živo. Vaše gospé tete se pa več ne bojim. Naj me izpodi od hiše, ako hoče, zato ker sem prišla po vas; Bog bode že zá-me in mojo rodbino skrbel. A vest mi ni pripuščala, da bi odrekala umirajočemu človeku zadnjo željo.“

„Že pridem,“ odvrne Arabela zamolklo in se pripravi na odhod.

Šesta ura v jutro je bila že odbila, vendar je polmrak še odeval zemljo, ko ste takoj potém obidve šli črez dvorišče v klet.

Tiha, z najbridkejšimi občutki v srci, stopala je Arabela poleg vrtnarice ter se spominjala, kako je še pred nekoliko urami veselega,

lahkega srca hodila todi, želeč si blaznico videti. In da bi ona zdaj že umirala? — „Kaj znači ta moj nemir, ki mi pri tej misli dušo pretresuje?“

Pot se jej je zdel predolg, tako se je bala, da bi blaznice ne našla več žive. Z druge strani pa je želela, da bi ne čula več njenega glasú, ki jo je bil sinoči tako strašno ganol; da ne bi več zrla v njene steklene oči, ki so tako grozne čute vzbujale v njej.

Nekoliko korakov od blazničinega ležišča ustavi se Arabela. Ona ni mogla več naprej. Kakor priklenena stala je in se niti ganola z mesta, dà, skoro si ni upala dihati. Z nepopisljivo tesnobo, ki jo je bila nenadoma vso prevzela, čakala je na to, kaj jej bode vrtnarica povedala o bolnici. Kajti ta se je bila po prstih približala postelji in je nekaj trenutkov opazovala bolnico in jo potipavala. Potém se obrne k Arabeli in reče celó brezvažno, kakor je to lastno nizkemu stanu:

„Končala je trpeti! Bog jej ne odrekaj večne luči! Na tem svetu ni itak nič dobrega imela.“

Nató pregne prt črez mrtvo, utrne luč, da bi bolje gorela, in potém nadaljuje proti Arabeli, ki se še vedno ni ganola z mesta: „Pojdive! Midve nimave nič več opraviti tukaj. Prišli sve prepozno. Tudi moram gospé Karpelesovki takoj naznaniti njeno smrt, kakor mi je vedno naročala. Pojdive!!“ ponovila je še enkrat in čudéc se gledala Arabelino nerazumljivo obnašanje.

„Pustite me še eden trenotek tukaj; pridem takoj za vami,“ reče Arabela z votlim glasom in pri tem se počasi obrne na ono stran, kjer je ležala mrtva žena.

„Kakor želite, gospodična. Pustila pa vam bodem na onem konci to lešcerbo, da bodete našla vračajoča se pot iz kleti.“ Po teh besedah se oddalji vrtnarica.

Arabela je jedva pričakala, da je bila Roza odšla. Ako smo žalostni in nam duša kipi otožnih občutkov, smo radi sami. Ne vidimo radi pri sebi prič svojega trpljenja. Enako se je godilo Arabeli.

Roza je bila prej deklico vzdramila iz bolestnega, več ur trajajočega otrpnenja in jo pozvala k umirajočej blaznici. Misel na tuje bolečine, da namreč blazna ženska trpi in umira, zadušila je za eden trenotek lastno trpljenje v njej. Ko je pa zvedela, da je blaznica že preminola in jej ona tedaj ne more biti več na pomoč, ponovilo se je v njej vse prejšnje gorjé.

Slovesna mrtvaška tišina okoli nje, brleča lučica, ki je tako strašljivo na pol razsvetljevala oni podzemski prostor: ves ta žalostni prizor je bil kakor stvarjen, razdražiti še bolj njeno burno notranjost. Zató se zdaj tú, kjer je ni videlo nobeno oko, niti čulo nobeno uho, z vso

dušo udá tugi in žalosti. Ko zaplače, čuti se olajšano. Ona obupna bridkost, ki jo je že več ur težila, izpremenila se je polagoma v globoko otožnost.

Ko se nekoliko umiri, pogleda na prt, izpod kterega so se videli znaki nesrečne pokojnice.

„Uboga žena,“ šepeta Arabela ginena. „Tudi ti nisi bila v življenji srečna, kakor mi vse kaže. Najini osodi ste si nekoliko podobni: sama, brez ljubeče roke, ki bi te naj bila čuvala v tvojej nesreči, živela si zapuščena, kdo vé koliko let pod tujo streho, zaprta, kakor hudodelnica! Kje je neki tvoja rojstna zemlja, kjer ti morda še bijejo udana srca?!

Tudi jaz sem sama,“ mrmrá na dalje vzdihujé in skrivaje si v dlani mokro lice, „in niti tega veselja nimam, da bi vedela, kdo je bil moj oče! Moja mati pa — ah, kako je hudo, ako nas nikdo ne ljubi, ako nimamo nikogar, kterega bi se oklenolo naše srce!“

Hoče še nekaj pristaviti, a tu obmolkne zroča strmo pred se. „Kako je prišla ta uboga žena sem v hišo mojih sorodnikov? Ali bode nesla s seboj v grob to skrivnost, ki je navezana na njeno osebo?!“ Tako se poprašuje Arabela in sklene pobožno roke, ki jej ležijo na kolenih.

Nenadoma pa se zravna po konci. Domislila se je, da je blaznica vedno skrivala neke spise. Menda bi oni odkrili njeno skrivnost?! Menda bi se iz njih pozvedela kaka krivica, ki bi se jej bila storila?!

Hitro odtegne prt, ki je mrtvo pokrival, da poišče omenjene listine. Vedela je, da jih je blazna žena vedno skrivala na prsih. Ko pa zagleda voščeno lice, ki je še nosilo izraz hudih bojov, strese se in zameži.

Pravi se, da je smrt spanju podobna. Kako neresnično je to! Kakšna razlika med lahnim ležanjem spečega človeka, na čegar lici je izražen blagodejni počitek, in čegar rahlo, kratko sopenje prebudi najmanjši šum — in pa med óno grozno otrpnelostjo, med ónim trpečim izrazom na človeku, ki spi večno spanje! Iz tega spanja ga ne prebudi ne največji potres, ne najglasnejši odmev groma, ne pokanje stoterih topov!

Blaznica je tudi v smrti krčevito stiskala zavitek papirjev, kterega je živa tako varno čuvala in branila.

„Ali imam pravico vzeti jej oni zaklad?“ misli si Arabela. „Imaš!“ odgovori jej notranji glas, in ona seže takoj po spise.

Kakor da bi mrtva žena vedela, da segajo ljube roke po njene svetinje, izpustili so nje prsti brez upora te spise. S trepetajočo roko drži Arabela majhen, zarumenel zavitek, v kterem so bile shranjene listine. Zavitek je bil prevezan z debelo nitjo. Ona gleda bolj s spoštovanjem, nego z radovednostjo na nje.

A nenadoma zasliši za sebjó brze korake. Obrne se in zagleda teto, ki se malomarno oblečena, vihroma približuje z vrtnarico tajnemu mestu.

„Kaj iščeš tú, Arabela?“ reče burno, ko zagleda deklico, a njene oči iščejo hlastno nekaj na pokojnici. Ker pa ne najde, česar išče, obrne se proti vrtnarici in jo popraša v skrbéh: „Kam pa je izginol oni zavitek, Roza? Saj veš, kaj menim.“

„Držala ga je še v roki, ko sem jo pokrila s prtom,“ odvrne vrtnarica bojzljivo. Pomenljivo pa pogleda Arabelo, kakor da hoče reči: „Ali ste ga vzeli vi?“

Karpelesovki ne uide oni pogled. Njeno lice postane nenadoma mrliško-rumeno, in njene oči se široko upirajo vsled nekega skrivnega strahú. Potém pa reče Arabeli z negotovim glasom:

„Arabela, ti se vendar nisi predrznola?“

„Sem se,“ pretrga jej deklica besedo in stisne na prsi kakor v obrambo papirni zavitek. „Iz teh spisov hočem zvedeti, zakaj ste to nesrečno ženo skrivali in zapirali kakor jetnico.“

„Ti si upaš segati v moje zadeve?“ odvrne Karpelesovka razsrjena in prestrašena ob enem ter jej hoče siloma vzeti spise.

„Upam in hočem tudi iztaknoti to skrivnost!“ odvrne Arabela z glasom, kteremu se je poznalo, da bode ona tudi storila, kar trdi. „Slutim, da je s to revico v zvezi neko hudodelstvo. Zató ne bodem samo čitala, kar je ona lastnoročno napisala, temveč hočem tudi naznaniti gosposki, da ste več let zapirali blazno ženo, ki je napósled zaradi nečloveškega stanovanja v kleti in zavoljo slabe postrežbe rano umrla.“

Eden trenotek videl se je neskončni strah z vse Karpelesovkine postave, a potém jej oči jezno zablisknejo, usta se jej zaničevalno zategnú, in ona odvrne sicer mirno, toda s škodoželjnim naglasom: „Stori to, ako se ti mudi. Idi, odkrij svetu lastno sramoto — sramoto svoje matere!“

Arabela se zgane pri zadnjih besedah in pogleda neverno teti v obraz. Mislila je, da jo hoče teta samo oplášiti. A kar je čitala v njenem hudobnem pogledu, to jej je bilo najizgovornejše zagotovilo.

Tema se jej stori pred očmi, kri jej počasi gine iz lic, njena čutila oslabé, teló jej začne omahovati in s srce pretresujočim vzklikom: Moja mati?! zgrudi se nezavestno vrtnarici v naročje.

Karpelesovka pa skoči kakor tigra na svoj plen in pobere zavitek, ki je Arabeli omedlelej padel iz rok.

Roza poskuša, kako bi nesla nezavestno gospičo iz kleti, a ker je sama slabotna, ne more vzdignoti njenega trupla. Strese jo pa zató tem krepkeje, da jo oživi, in to se jej je tudi kmalu posrečilo.

Ko odpre Arabela oči, ozre se okoli sebe. Prvi trenotek se ne more domisliti, kje je; ko pa pride nekoliko k sebi in se jej povrne zavest in spomin na to, kar je ravno doživela, hoče jo zopet prevzeti omotica.

„Uboga gospodična!“ tarna zdaj vrtnarica, hotéč utolažiti jo, „kakšno neverjetno novost ste učakali. Kdo bi si bil mogel kdaj domišljevati, da bi bila ona nesrečnica — vaša mati?! Kako obžalujem, da sem jo slednji čas zanemarjala in pozabljala redovito jej donášati hrane!“

Arabeline oči srdito zažaré, ko jej Roza to odkrije, ter hoče pah-noti ženo od sebe. Ali predno to stori, prevlada neki občutek velikodušja njeno strast, in ona reče proseča: „Vodite me k materi; preslabo se čutim, da bi se držala po konci!“

Roza jej voljno pomaga.

„O mati, mati!“ zakličé obupno Arabela, ko se mrtvej blaznici približa, spusti se na kolena pred njeno ležišče in zagrebe obraz globoko v vzglavje poleg materinega lica. Potém nastane tihota. Le zdaj pa zdaj se čuje pretrgano Arabelino ihtenje.

Oni trenotek, ko za vselej umolknejo usta, ki so vedno za nas imela nasmeh, oni hip, ko se zapre za vselej oko, ki je žarelo o našej sreči in se solzilo o našej nesreči: ta trenotek je najbridkejši ljubečemu sreču!

Arabela ni sicer teh sladkostij uživala od svoje matere, a zato je tembolj obžalovala njeno izgubo. Saj so jej hudobne roke odtegnole srečo, koja je otroku namenjena, dokler mu je dano uživati neprecenljivo bližino materinega srca. Čutila je to in bila prepričana, da je njena mati postala blazna še le tedaj, ko so jej vzeli njo, njenega otroka. Tedaj je bila rés ona óno dete, po katerem je blaznica brez mirú toliko vzdihovala!

Pri tej misli vzbudi se nenadoma v njej z vso močjo otročja ljubezen. Deklica privzdigne glavo in iskreno poljubljuje mrzlo lice svoje nesrečne matere.

Potém ko je dolgo molila klečé in se izjokala, vstane nekoliko potolažena. Z Rozo se pomenkuje, kako se ima materi napraviti dostojen pogreb.

Nekoliko ur pozneje leži Arabelina mati na bogatem odru v Rozinem stanovanji, obdana z vsemi sočutnimi izkazi, ki se le napravljajo dragemu pokojniku v zadnje slovó.

(Dalje pride.)

Pesni mladeniške ljubezni.

9.

Čvet priklil je iz globine
 Iz brezkončne tibe tmine.
 Na površje pomlajene
 Zemlje cvetne in zelene.

Nežno tu se on razcvita
 Nežno in lepó se svita,
 Cvet to pač je najmilejši
 In med vsemi najkrasnejši.

Pa saj to ni cvet miloten
 Nežen ne in ne krasoten,
 Le ljubezen to je moja
 Ko se cvita brez pokoja.

Iz srcá mi je priklila
 Nežno se lepó razvila,
 Zá - te gledí deva moja
 Scvita zdaj se brez pokoja.

10.

V rajskem svitu zlate zore
 Gleda crkvica me z gore,
 Kakor zvezda mila jasna
 Blesti crkvica se krasna.

Milo zvonec njen ti poje
 Ko pozvanja vse po svoje,
 Da Bogá bi vsi slavili
 In v molitvah ga častili.

Njega, ki vsem dal je žitje
 In ki vé za vsako bitje,
 K njemu naj bi vsi molili
 Sreče z neba ga prosili.

Gledi srce tudi moje
 Njemu hvalo takrat poje
 K njemu takrat žarno moli
 V svojem jadu, v svojej boli:

Naj nebeski oče mili
 Vedno te varuje v sili;
 Naj nadlog te vedno brani,
 Blago meni pa ohrani.

11.

Jedva izza sinje gore
 Luč prisveti zlate zore,
 Že po logu se sprehajam
 Srce z radostjo napajam.

Vse krog mene se razcvita
 Vse je krasno, polno svita —
 Vsaka bilka nežno klije
 Vsaka cvetka žlahtno dije.

Tam v drevesca varnem krili
 Pa prepeva ptiček mili
 Pesen daleč se razlega
 V srce moje tudi sega.

Dekle ti predrago moje,
 Kaj ti praviš, kaj li poje
 Ptiček nežni, ptiček mili
 Tam v drevesca varnem krili?

O ljubezni, sreči zlati
 Poje pevec ta krilati,
 Kakor tebe srce moje
 Ljubi tudi on po svoje.

Snežec skopnel je v ravnini
 V tihem gaji in dolini
 Iz zemlje pa nežno mile
 Cvetke zopet so priklile.

Ptički drobni in veseli
 Zopet glasno so zapeli,
 Radost zdaj povsod kraljuje
 Vse oživlja se — raduje.

Radost tudi v prsi moje
 Je poslala žarke svoje,
 V srca razsvetljenem hrami
 Brez miru zdaj šepetá mi:

Blag ti hočem vedno biti
 Zvesto tebe le ljubiti,
 Gledi deva, brez nehanja
 Srce to se zdaj ti klanja.

A. Pin.

Stari Džuldaš in njega sin Mamet.

Povest iz življenja v srednje-azijatskih pustinjah. — Ruski spisal N. N. Karazin,
 preložil † Fr. Jos. Remec.

(Dalje.)

Mamet je priplaval na drugi kraj. Ta je ves prerasten z raznoličnim neprolaznim grmovjem in trnjem. Trnje mu trga srajco in razpraskava žilasto telo. Toda to nič ne dá, da le guksar ostane cel. Visoko nad svojo glavo drži on to kosmato, napihneno plavalno orodje. Čudno je videti od strani, kako nad gostim grmovjem, kakor kaka prikazen, plava nekaj črnega, napihnenega, a kdo to nese, ne vidi se prav nič.

O o o! začulo se je na enkrat tiho stokanje ne daleč od njega. Tam med zelenim grmovjem bržkone leži človek; nekaj takega kakor noga vidi se iz zelene trave.

Mamet se je vrgel na tla — taka je bila njegova navada, popolnoma šakalska, — ter se počasi splazi prav do tistega kraja. Gleda. Rés, človek je. V konvulzivno stisnenih zobeh tiči mu krvav nož, v roki gola sablja. Zraven njega leži guksar, prebit od krogle. Ta krogla, ki je prebila guksar, napravila si je pod levim rebrom moževim črno, globoko pot; črna kri je že nehala teči od tod, strdila se je, a skozi zobe cedi se po jeklenej ostrini noževej krvava pena, v grlu sliši se hrip.

„To je gotovo eden od Muratovih, poznam jih.“

Mamet se je nagnol nad ubitim. „Da, ni li to dolgi Palavan Ašik? Rés, on sam je; tu na sencí ima stari obrunek. Gotovo, on je!“

Mamet suné truplo z nogo. Ono se ne gane, ne premakne.

„No, ta je mrzel. Čemu so ga neki tukaj pustili?“

Mamet je jel mrliču vleči nož iz zob . . . On ogleduje dobljeni nož in ne sliši, da se mu nekdo od zadi približuje.

„Kaj pa ti tukaj delaš, pes!“ začul se je glas za njegovim hrbtom.

Dvonogi šakal se je stresnul, skočil v stran prav tako, kakor óni štirinogi, toda uiti ni mu nikamor.

Za njim stoji Tekinec Daud, a v grmovji vidijo se še štiri črne jančje kučme. Evo ti samega Hakim-Murata. Brada mu je klinasta, sivkasta.

„Ej . . . to si ti sam, prijatelj.“

Srpo, sumljivo upró se vá-nj oči Hakim-Murata, one ga prebadajo vseskozi . . . žgo, ne gledajo.

„Ti si nas tedaj Rusom prodal, ni li rés?“ vprašal ga je vodja tekinske druhali.

Tú je prišel Mamet k sebi od nevoljnega strahú; spoznal je, zakaj tu gre, in raztogotil se je sam. Že samo to sumničenje je bilo zá-nj jako razžaljivo.

„Prodal . . . pes! jaz nisem izmed tistih, ki svoje prodajejo nevernim psom, jaz vas nisem prodal, a sami se niste znali držati. Takov plen ste izpustili in potem se še upate bahati po vsej stepi, da ste junaci! Pojdite ovce past, a ne čolnov jemati!“

„Oj, počasi!“ ustavil ga je Hakim-Murat. „To je zakrivil Kabaklinski mirza (knez pri Tatarih), to je delo njegovih rok. On nam je pisal, da pride lahkomiselni narod, da nikakega orožja pri sebi nimajo, da kar z golimi rokami pojdi in grabi; pisal je, da je vseh skupaj deset mož. A jeli so streljati in pokazalo se je, da jih je več od sto.“

„Saj je rés bilo samo deset Rusov. Hivancev ne smemo prištevati,“ potegnól se je Mamet za Kabaklinskega mirzo. „Jaz sam sem jih štel, ko so prenočevali pri nas. Dim ste videli, ali ne?“

„Dim smo zapazili o pravem času. Naši so se razdelili in legli po grmovji. Gledamo, že plavata čolna. Nobenega človeka ni bilo videti; sedeli so vsi pod šotorom. Plavali so na ravnost proti temu-le kraju, in tú-le bili so naši skriti. Jedva nam je prišel vštric prvi čoln, dvignoli smo se in iz vseh kotov na enkrat udarili ná-nje. Na čolnih uganili so precej, kaj je; Hivanci so se poskrili po dnu . . . Na enkrat prikažejo se na vrhu sami Rusi in vsak ima v roci puško.“

„Dobre puške imajo. Jaz sem videl, ko jo je eden vpricho mene jemal iz prevlake,“ omenil je Mamet.

„Naši, ki so na guksarih poskakali v vodo, malo da že niso dospeli do čolna. Tú pa oni na enkrat prično streljati.“

„No!“

„Kaj, no! Bilo je po nas. Oni streljajo po guksarčikih in po teh, ki leže skriti po grmovji. Eden pada, drugi kriči: Ubili so me, ubili! Naši jamejo bežati. One, ki so na guksarih, zanesla je voda navzdol in jeli so lezti na kraj, a čolna tudi ne stojita, plavata za njimi, dojdeta jih in zopet jamejo streljati po onih, ki so prikobacali že na suho.“

„Ali so jih mnogo pobili?“

„Mnogo. Zdaj jih iščemo in zbiramo. Biketaj je ubit, Šaripu je bedro odstreljeno. Tú se valja Palavan. Mnogo jih je padlo. Vseh še nismo prešteli.“

Tekinci so pobrali ubitega. Tam iz grmovja izvlekli so še drugo truplo in tú peljejo ranjenca s prebito nogo. Težko je priti iz dna peščenega brega na vrh; pesek se melje pod nogami in drči v celih gručah navzdol. Če se primeš za kak grm, da bi si opomogel naprej, izrujejo se ti korenine iz peščenih tal. A tú vlečejo ranjence; oni stokajo in prosijo, naj jih rajši pusté na dnu, kakor pa vlečejo s seboj in je mučijo. Privlekli so jih vendar le na vrh. Kaki dve vrsti od brega, za krutim, podkvi podobnim, peščenim barhanom (holmcem) razpostavili so Tekinci svoj stan. Bilo je videti, da so prišli od daleč in da niso svojega pota storili v enem dnevu. Trudni konji, sami dolgonogi žrebci, vsled potovanja z upadlimi boki, bili so razstavljeni daleč drug od drugega, privezani za prednje noge na kole trdo v zemljo zabite. Odeti so s tepihi, vratove in ušesa imajo okrašene z jarkobojnim lišpom. Na strani stoji nekoliko tovornih mul (računali so sevéda na velik, bogat plen). Izza barhana pogleduje velblod, ves oguljen, tam dalje pa gloda dvoje grbastih kljus trnjevo grmovje. Tú pa tam vidi se pepel od ognjev že pogašenih. Nad enim kupčekom vije se še dimček; pri njem stoji tanka, visoka posoda do polovice izkipela.

Naši nesrečneži so se jeli vračati. Že od daleč prišli so jim na proti tovariši, ki so ostali pri konjih. Gredó jim naproti žalostni: brez poročila vidijo, da se jim je ponesrečilo. Začeli so se pričkatí, razsojati, drug drugemu očitavati. Prišlo je do tapeža. Nekteri, bolj vroči, prijeli so nože. Mamet vidi, da mu ni tu ničesar delati; boljše je zdrave kosti odnesti domú, nego čakati zastoj na obetano „nagrado“. Takoj ko je jelo temneti, šel je on tiho za barhan ter se napolil skrivši po grapici nazaj k reki, kjer je v gošči razven svojega, že starega, skoro obrabljene ga guksara našel dvoje novih, ne prištevajóč tretjega od ruske krogle prebitega.

III.

Kakor je Mamet tudi truden, ker je tekel tako daleč za obetano, toliko zaželeno „nagrado“, vendar on ni zaspan. Čemu tedaj valjati se brez spanja po pesku; rajši se počasi napoti proti domu.

Plavajočega prej na ta breg, mamila ga je sladka nada; on je mislil samo na nagrado. A vračajočega muči sedaj zloba in nevolja. On sovraži ves svet, jezi ga vse in žolč se mu razliva. Tam na zarastenem otoku zbrali so se šakali; daleč se čuje v nočneji tišini njihov laj, rjovenje in cviljenje.

Prišel je domú, ko je solnce že stalo visoko na nebu, ves potr; oči so se mu skalile, kakor blaznemu. Tudi ni jedel, dasi je imel kaj, ampak vrgel se je na tla k vodi in pil hladne vode ter se dolgo ne mogel odtrgati od nje. Potém je sedel na zemljo, skrnil obraz med kolena, stisnol z rokama glavo in videlo se je po hrbtu in plečih, krčevito tresócih se, da joče ubožec, joče bridko, neslišno od srca, iz bolestitih prsij, ne po babje z mokrimi očmi.

„Mametček, golobček moj dragi,“ dotaknol se ga je stari Džuldaš, a Mamet!

Mladeneč ne sliši očetovega, prijaznega poziva, morebiti ga tudi noče slišati; ne oglasi se, samo zobje so mu zaškripali.

„Naj mu preide, naj se najoka,“ mislil si je starec in jel potrpežljivo čakati, kdaj in kako ponehá to gorjé o izgubljenj nadi.

Dolgo je še sedel Mamet, ne menjaje položaja svojega, in dolgo je sedel pri nastavi tudi stari Džuldaš, bolj pogledujóč od strani na sina kakor na nastavo. Ne le ena riba mu je ušla iz mreže, da, malo da je ni celó pretrgal neki velik „brkač“; starček ni opazil ničesar tujóč s sinom in pregibaje počasi svoje stare kosti, poslavljjajóce se že od dolgega življenja.

„Rés, če malo pomislim, hudo je,“ modroval in premišljeval je stari Džuldaš. „Davno bi bil že moral spravljati in nabirati kalimo¹, da bi mu dobil nevesto in napravil pošteno ženitovanje. V osemnajstih letih nakopičil bi bil siromaku lahko veliko. Sedaj se mu je treba ženiti, a nima ničesar. Vedno sem si le mislil: saj je še majhen, saj je še otrok . . . Šel bi kam na perzijsko mejo ískat si plena, a star sem že, nimam moči; nisem več óni kot nekđaj. Nekđaj . . . Ej — ej! Rusi so se tudi nekam izgubili, „naši“ so popustili to pot; deset let je že, kar so kozaki zadnjo druhal napadnikov ulovili. Nihée ne gre več za plenom na pota ruska . . . Če bi imel srečo, dobil bi ne mara k áko po cení. Dobro bi bilo tudi iti v Hivo ali v Kabakli med delavce h komu, ki ima veliko hčera, in si počasi z delom pridobiti ženo, s hrbtom plačati kalimo. Toda on ni za kaj takega in tudi meni ni živeti brez njega. Jaz bi umrl prej tu na otoku, predno bi dočakal vnukov. Ej ti ubogi moj sinček! Na zadnje bodeš še moral preživeti vse svoje življenje

¹ Kalima se imenuje odkupnina, ki jo mora ženin dati za nevesto njenemu očetu.

brez žene. Glej, tu so se našli „dobri ljudje“, obljubili so mu dati nagrado za „uslugo“. Stvar je bila tako lepo, dobro osnovana, a ponesrečila se je, sami so padli v past. Težko, težko mi je ločiti se od tebe, dete drago, a moralo se bo zgoditi. Boljše je, da životarim tukaj jaz sam, da končam samotno, tebe pa pustim k Hakim-Muratu ali h komu drugemu . . . Pojdi, dobi si jo sam, kjer znaš . . . Saj si jo je tudi tvoj oče o svojem času sam dobil, dasiravno ne k sreči, no pri tebi je drugače. V meni, prokletem verolomci, odzivajo se tuje solze. Gospod me je kaznoval, no na tebi, mladeneč, ne leži prokletja. Ti hodi, kamor ti drago, z Bogom, hodi srečno!“

Kakor ogenj begajo te misli po glavi staremu Džuldašu, in suhi ustni mu spremljate vedno te misli. Beseda: „hodi“ sliši se celó jasno.

„Mamet, a Mamet!“

„Kaj — hočeš — oče?“ dejal je sin v presledkih skozi zobe.

„Hodi, golobček moj, hodi, kamor ti drago! Pusti mene starčeka, pusti! Pojdi k Hakim-Muratu, ali pa idi v Merv in pozvedi pri mulu Zafiru, ali še živi Ulluhan Berdi? Če je še živ, poišči ga in spomni ga na „Ivana Volka“ . . .“

„Kdo pa je ta Ivan Volk?“ dvignol je Mamet glavo.

„To je . . . vidiš, moj dragi . . . to je . . .“

Starček postaja nemiren.

„To je neki znanec. Tebi je to vse enako; njega ni več; on je umrl . . . da . . . umrl. Ta Ivan Volk je umrl kot starček, njega ni več na svetu.“

„Nu, dobro!“

„Tako tedaj pojdi k Ulluhanu, spomni ga na to, kar sem ti rekel. Reci mu, da če še ni pozabil starih Volčjih uslug, naj te sprejme pod svojo streho in vzame s seboj na napade na kizilbaško mejo ali tudi kam drugam. Ti si krepek mladeneč, iz tebe bode nastal znaten junak; takega korenjaka ne bode odgnal Ulluhan. Tako, pojdi; a jaz . . .“

Starček se je stresel, obraz se mu je zgrbančil. Majhne, vnete oči so se mu skrčile popolnoma; še bolj globoko ste se udrli očesni votlini in iz njih so se pocedile solze, polivaje se po krivih starčevih gubah.

„No, pojdem!“ dejal je hladno Mamet in se obrnul proč.

„No, pojdem!“ ponovil je še enkrat, ali tako je krikol, da bi ga bil lahko slišal na drugi breg. Potém je vstal, stegnil se, pogledal po strani na očeta in na enkrat mu je prišlo v glavo, da mu treba nove ribolovne vrše. Tu je ležalo narezano trstje; Mamet je počenol k njemu,

jel ga viti, vihati, podvezavati, zapletati in podrezavati. Če bi vedno tako pridno delal, končal bi dnevno delo v enej uri.

„Stopaj, golob čisti, stopaj!“ dejal mu je zopet ljubeznivo Džuldaš.

„Saj pojdem!“ trdil je svojo Mamet, s trstjem se ukvarjajóč.

IV.

Prošel je celi teden za tem skupnim odlokom, a priprave na pot niso nič kaj napredovale. Molči oče, molči sin. Dnevi jima tekó po starem. Lovita ribe, jih sušita ter topita somovje salo. Prazna je reka Amu, — ne vidi se na njej niti eden popotni čoln ne od vzgor ne od vzdol. Prazni in mrtvi so ti pešчени bregovi, prazne in mrtve za njimi razprostrajóče se pustinje. In Bog vé, koliko časa bi še bilo to trpelo, da se ni pripetilo nekaj popolnoma nepričakovanega, nenadnega.

Enkrat, zjutraj zgodaj, pri solnčnem vzhodu, ko je zlatista odeja jutranje megle pokrivala vso okolico in so se v daljavi spojali z meglo kot biseri lesketajoči se rečni valovi, začujejo se na enkrat od zapadne strani, kakor od sredine reke, ne od brega, čudni glasovi. Zdelo se je, kakor da bi kdo konje poganjal; čulo se je tudi trudno prhanje plavajočega konja — prhanje vse drugačno kakor na suhem, nekako posebno. Za tem na enkrat nekaj krik, krik ne otročji in ne ovčji. Zopet poganjajoč glas, zvočni vzplsek vode. Da kako čudo je to?

V megli ne vidi se ničesar, a sliši se dobro. Čuje se, kakor bi se nekaj približavalo in zopet oddaljevalo. V zraku je tiho; kakor mirna, nema stena stoji tu zlatisto-rudečkasta megla — ona ušesa ne prevari. Ta nezapopadni zvok ne dozdeva se jima samo, ne slišita ga v snu, ampak čujeta ga v resnici oče in sin, in brzo je pripravljen čoln, da se prepričata in pogledata od blizu, kaj je to.

Sedla sta vá-nj — odplula.

„Gledi, gledi!“ šepče starček; „ravno so dospeli v curek, več od pol vrste niso od naju.“

Oči starčeve, če so tudi kakor mrtve, vidijo bolje od mladenčevih.

„Gledi,“ dejal je on Mametu. „Tamkaj le plavajo, spravljajo se z onega brega. Četvero do šestero konj plava. Konji, gledi, so nato-vorjeni.“

Sedaj vidi tudi Mamet, da plavajo od ruskega brega sem. Konjem so ob straneh privezani veliki šapi trstja, da bi vzdržavali živino nad vodo. Ljudje plavajo sami in se konjem držé za repe. Na hrbtih konjskih so rés tovari, in ne mali. No glej, tam se giblje nekaj živega, vidi se nekaj takega, kakor kopje; tam se je zopet nekaj mednega zabli-skalo, brenknolo tako zvoneče, tako sladko, kakor bi s srebernim zvo-nom zazvonilo.

Sopé prhajo konji in razbijajo s prsimi penasto brazdo, sikajo in pokrikavajo te človeške glave, ki se nad vodo premikajo. Kakor sence plavajo nad vodo.

Naša ribiča bila bi rada veslala bliže, no bala sta se: kdo jih pozna, kdo ve, kaki ljudje so to in s čim se pečajo. Glavna beda je, da so z ruskega brega.

Počakala sta nekoliko. Oni se oddaljajo vedno bolj in bolj, že so dospeli do nasprotnega brega; sliši se, kako je prednji konj dosegel dno pod seboj, da je jel visoko kolena dvigati in kako leté brizge na vse strani.

„Oho — ho — ho!“ začuje se zopet, ne jok in ne ovčje beketaanje.

„Pojdiva domú, pustiva jih, kamor jim drago!“ dejal je stari Džuldaš.

Mamet po svojeji navadi molči, samo oči se mu žaré; prsi se dvigajo težko; zagledal se je v stran, kamor so se skrile te čudne, sumljive sence.

Vendar sta se vrnola domú na svoj otok.

Dan je prošel v svojem navadnem redu; v svojem redu prošla je tudi noč, a na jutro prišli so k njima neznani gostje.

Priplavala sta na otok dva konjika ravno na tak način, s podvezanim trstjem, in jela izpraševati ribiča. Povedala sta, da so napadli rusko karavano med Šurahanom in Kazaljo, pobrali kar jim je „Bog poslal“ in zdaj se vračajo domú. Vse je šlo po sreči, a zdaj se jim je pripetila nezgoda. Nočevali so namreč tukaj blizu brega, konji so bili vsi utrujeni in tudi oni sami ob vse moči. Imeli so pri sebi zaplenjeno Rusinjo; mislili so si, sedaj ne more uiti nikamor, osobito ker je Amudarja že za hrbtom, in pustili so jo po noči brez straže ter jej poleg tega še razvezali roki. No in ravno ta ženska ušla jim je po noči. „Ali je nista nemara vidva videla?“

„Ali sta že preiskala breg?“ poprašal ju je starec.

„Kako bi ga ne bila preiskala. Obé strani otoka sva obhodila, objezdila več, kakor more človek v enej noči prehoditi.“

„Kaj pa, če je na zadnje utonola?“

„Že sama jela sva na to misliti. Vendar sva še hotela tukaj poprašati, ali se ona ni morda tu kje skrila?“

„Ne, tú je ni bilo. Bila bi jo videla; kako ne,“ dejal je starček pogledujoč po strani na sina.

Ta je nabral grozno obrvi; kar z očmi bi požrl razcapana, premočena gosta.

„Kaj pa imata tukaj, ribe, ni li rés?“ dejal je eden njiju.

„Vsaj vidiš kaj,“ zamrmral je Mamet in krepko stisnil v roko železni maček ter se pripravil na boj.

Drugi je jel, ne da bi vprašal, trgati z drogov ribe, ki so se sušile, ter jih nositi in privezavati k sedlu.

Džuldaš je šepnol še o pravem času sinu :

„Ne brani jima, naj vzameta, samo da naju pustita v miru.“

Če bi oče ne bil tega izrekel sinu na uho, gotovo bi bil on jel udrihati z mačkom po tujcih; čeljusti so mu že drhtele od jeze.

„Ah, saj pravim, to je nesreča!“ vzdihoval je Turkmen in s tatin-skim pogledom meril kotel, „da ga ne moreva vzeti s seboj.“

„Če bi bil meden, zakaj ne, a je železen; zamoril bi samo konja pod njim in stal bi naju drago.“

„Da, prijatelj, midva nisva videla vaše ubežnice,“ rekel je Džuldaš.

„Ej da, vrag z njo! Saj bi bila tako med potem poginola; bila je suha in prav slaba; v Mervu bi nihče še par til¹ ne dal za njo.“

Posedela sta še malo nezvana gosta pri naših ribičih, nabrala rib, seveda brez plačila, odnesla strgano plahto, ki je ležala tam in ne bila skrita, češ dobra bode namesto potnika (plahta iz klobučine) pod sedlo, kajti enemu konju bil se je na potu hrbet odrgnol.

Šla sta, kakor sta prišla, v plav, a vendar sta prehodila ves otok od konca do kraja.

(Dalje pride.)

Napitnica.

Dežela kranjska, gorotanska,
Primorje milo, Štirsko naša;
Oj zemlja širna, vseslovanska —
Spodobi prva se ti čaša!
Do neba glas naj se vali:
Slovan, Slovan, naj v vek živi!

Trobojnica vihrá pred nami,
Pač vse, bodočnost, zmago jasno
Mi z njo si pridobimo sami,
Proslávimo si Slavo, mater krasno.
Zató trobojnica vihráj
Mi tébi napijemo zdaj!

Od bratov réš nas meja ločí,
A meja arc vezi ne zruší.
V ljubavi spajajo se vročí —
Če svet se nad Slovanom kruší!
Slovanska sloga pač zató
Naš up naj, zmaga naša bo!

J. Kostanjevec.

¹ Tila — buharski zlati denar za 15-37 frankov.

Božja poezija.

Večni Bog na zlatem stoli
Spušča doli žarek zlat:
„Ródi blágost, ródi sad,
„A nikár ne ródi boli!

„Želel sem in moja želja
„Ti rodila zlat je svit;
„Iz dobrot si mojih zlit,
„Zvit iz sreče in veselja.

„Sini dol na polje bujno
„In obródi zlati klas;
„Sini na pogórja pas
„In obródi vino rujno!

„Na planine sini tudi
„In obródi evet in evet;
„Sini v gozda senčni svet
„In zelenje mu obudi!“ —

Sine žar na polje bujno
In rodi mu zlati klas;
Sine na pogórja pas
In rodi mu vino rujno.

Na planine tudi leže
In rodi jim evet in evet;
Sine v gozda senčni svet
In rodi zelenje sveže.

Ko pa žar se tá razvija,
Čuj! šepče vsaka stvar:
„To ni jasni solnčni žar,
„To je — božja poezija!“

A. Funtek.

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

51. Muž kači mleko nosil.

(Varaždin.)

Gak je bil jeden človek, išel je v šumu drva cepat. Kak je štel jeno drevo odseči, onda se je kača iz drva skotnula pa mu veli: ti si siromak, daj ti meni donesi saki den jeden lonec mleka i to pred suncem. On je donesel i kača mu je saki put pustila jenu škudu i to je bilo jemu dobro. Žena ga je pitala: a gde to ti jemleš? On joj odgovori: kaj to te briga. Jeden den je zamudil pa neje donesel. Onda se stane pak ide kravu dojit pa je nesel, ali vre je bila kača vucrkujena. On se je plakal nad njom, da ne bu više penez ostavila i zel ju je pa ju je del vu lonec vu tu mleku pa je zakopal na svojem grunto. Drugi den kak se je stal, videl je strahovito veliki grad; puno sega je bilo nutri. On je mislil, odkud je ov grad pa se je zmisлил, da je iz one kače to zraslo. Nu on neje nikomu to povedal, neg je rekel, da koj bude

zgodil, odkud je ov grad, da bude njegov, ako ne bu zgodil, onda mora sto forinti platiti. Došlo je puno ljudi i gospode več od leto dan daleko ali nijeden neje zgodil a saki je moral sto forinti dati, tak da je vre imel tuliko penez, da je iskopal jenu veliku jamu, kam je peneze deval. Njegva žena ga jen put pita: prosim te, dragi moj muž, poveč ti meni, odkud je ov grad. On joj neje štel povedati, nu žena mu neje dala mira, da joj je moral povedati, a ona je imela jenoga školnika rada, pa je ov školnik pital nju, da odkud je ov grad? ako ti meni poveš, mi bumo lepo živeli, ti ne buš niš delala, nego lepo živela kakti grofica, a muža bumo stirali. Ona mu je povedala, a on ide zgadjat i zgadjal je dugo a onda veli: ne bi li tak bilo: ti si išel v šumu drva cepat pa kak si štel odseči pa je jena kača iz drva se potegnula, a ti si njoj saki den pred suncom mleka donesel a jeden put si zamudil pa ti je vucrkla a ti si ju zakopal. Muž mu odgovori: je, istina je. Školnik je muža pretiral pa mu je dal iz železa napraviti škorne pedeset funti težke pa mu je rekel, da naj dojde onda nazad, kad bu je rezdril. Muž je odišel i došel je do jenoga prelaza a tam nemre prek pak se plače. Dojde jeden bogec a to je bil Bog pa ga pita: kaj se ti plačeš? On mu veli, da ima prežmehke čižme. Bogec pita: a gdo ti je to dal i kak je to bilo? On mu se pove a bogec veli: idi nazad pa reči da još neje njegov grad, nego naj predi pove, da odkud bude zutra sunce zišlo a kud zašlo. On je išel brzo nazad. Vre su bile straže kakti kakvoga grofa. On ide nutri pa veli: još neje ov grad tvoj, nego moraš predi znati, odkud bu zutra sunce zišlo a kud bu zašlo. Školnik veli: kaj ti muž, ti buš mene vučil, odkud bu sunce zišlo a kud zašlo? odkud je i saki put. Nu zutra su pazili, a sunce, kud je drugda zašlo, tam je zišlo, a odkud je drugda zišlo, tam je zašlo. Hajde školnik vun iz grada. Onda je mužek gospoduval a ženu je strelil.

52. Konj, sabla, robača. ¹

(Varaždin.)

Tak je bil jen pot jen človek, koj si je išel službu iskat. On je došel k tolvajom, oni su ga mam v službu zeli pak su mu rekli, da bu on delal to, kaj i oni. V jutro se tolvaji staneju i on odide ž njimi na ravbarijo. Drugo se jutro pak tolvaji staneju, ali on ne čul i gda se zbudi, vidi da su odišli, pak si misli, da budu ž njim zlo učinili, ako ostane. On misli, jeli bi sobom peneze zel ali govedino. On zeme govedine dva komade, kajti si je mislil da, ako bi zel peneze, bi ga morti

¹ Primeri Valjavec Prip. „Husar Mato“, str. 216, in „Pepek s sabljom“ v varaždinskem izvestji l. 1875., str. 24—26.

vlovili pak zatukli. Ide dugo po šumi dok je došiel do jenoga potoka. Na mostu su dva psi stražili jen z jedne a drugi z druge strane. On da sakomu psu jen komad i tak je odišel prek i došiel do jenoga grada. Tu je taki notri išel. Kak je v prvo hižo došiel, videl je lepoga svetloga konja. Ide v drugo hižo, tu je videl jeno dōgo robačo, v trejti je videl jeno sablo a v četrti hiži videl je jenoga starca koj je na posteli ležal a to je bil Bog. On ga taki za službu prosil a stavec mu jo dal. On je tam deset let služil. Stavec ga pita, kaj on oče. On mu odgovori, da kaj mu on dá, a stavec mu je dal onoga konja, ono sablo i ono robačo. On odjaše i dojde do jenoga cara. Ov ga taki zel za cara, kaj bu mesto njega caruval i da se ž njegovom čerjom oženi. Či ovoga cara taki je pisala svomu šocu drugomu caru, da naj boj počme. Car pita ovoga, kuliko oče soldatov, a on mu veli četirideset pet. Car mu dá. Gda su se zestali, prekriži ov svojom sablom soldate drugoga cara i si su mu opali a njegovi su ostali. I drugi pot tak i trejti pot tak. Onda pisal je car svoji šoci, da naj mu zeme robačo i sablo. Tak je i bilo. Ov ide v boj, on drugi car prekriži soldate ovoga človeka i si su mu opali. Tak je bilo i drugi pot i trejti a četrti pot raseče ga na komade male i konju obesi v plahto zvezane na vrat. Konj ga taki k onomu starcu odnesel. Stavec ga nazad zloži i zešpota ga zakaj se s pucami spravlja. Vezda odide nazad k onomu caru, a car bil se je vre š čerjum toga cara oženil. On mladi car kupi od njega konja za petsto forinti pak se počel ženi faliti, kak je lepoga konja kupil. Ona mu reče, da jako smrdi i da mu mora glavo odseči. Jeni puci ga bilo jako milo pak ga na veke hodila gledat. Konj ji reče, da bi mu ona mogla pomoći, ako bi onda, gda mu budu glavu sekli, fortuf širom držala. To je ona včiniła i kak ji kapla krvi špriene na fortuf, fortuf pod obloke zakopa a drugo jutro zrasede iz onoga fortufa lepo visoko dišeće drevo. Cesarica je taki rekla svomu caru, da mora ono drevo vseći, ar da smrdi tak kak i on, koj bi moral njeni mož biti. Oni puci je pak se ono drevo mililo, a drevo ji veli, da naj širom fortuf drži, gda budu drevo sekli, pak kak ji jen iver v fortuf dukne, ona naj iver vu vodo hiti. Ona je tak napravila, hiti iver vu vodo i postane zlata raca. Puca pokaže raco caru, on jo je išel strelat i strela a raca počne se prenjavlati kak da mrtva bila. Car sleče ono dogo robačo s sebe, dukne v vodo a raca se pretvori v konja, konj vun dukne, a taki je tu i on človek bil pa zeme robačo i sablo, sede na konja, caru odseče glavo i oženi se s cesaricom.

53. Pozoj postal človek.

(Varaždin.)

Bil je jeden človek, imel je tri čeri. Dve su ga odurjavale a jedna ga je rada imela. Ov otec odhajal je od hiže i pital je naj starešu čer, kaj bi rada, kaj bi ji donesel. Naj stareša mu je rekla: kaj bi ti stari smrad donesel? Otec veli: samo reči, kaj očeš, ja ti donesem. Rekla je, da oče zlatom štikanu opravu. Sredja mu je rekla, da ji naj donese srebrom štikanu, a naj mlajša mu je rekla, da oče šipek rožu. To je bilo vu zimi. Otec je išel. Noč ga je zastigla i došel je vu zakleti grad. Konja si je del vu štalu i išel je gor. Segga je puno bilo a nikoga živučega. On se prestraši i išel je doli a doli je našel pozoja, koj bil tak velik, kak celu dvorišće. On se prestraši, da je opal. Nu pozoj reče: ne straši se, samo idi gor, tam ti bu se pripravleno jesti i piti i postela raspravlena. Ti se napi i naječ pak se v jutro stani. On se je stal i išel je doli. Pozoj ga zapita: kaj si ti tvojim čerim obečal, da jim buš donesel? On je povedal. Pozoj mu veli: idi ti samo gor, tam buš videl vu četrtem romaru se zloženo, ali naj mlajšoj čeri reči, da mora sim dojt, ako ne bu došla, ne bu za te dobro. Kad je on došel dimo, donesel je se ovo, kaj su mu zapovedale. One su se vesele. Naj mlajšoj je pak rekel, da mora iti služit tam, tam bu imela se tak oprave, kak su i ove dobile. Ona privoli na to, a otec ju je odpelal tam a on je odišel odonud, ona je sama tam ostala i vidla je segga puno a nikoga živučega. Na večer došel je jeden pozoj. Ona se je prestrašila, nu on ji veli: naj se strašiti, devojčica, ja ti niš nečem, ti imaš segga dosta piti i jesti i saki večer je došel k njoj na spomenek. Dal ji je zlati prstan, a ona ga je prosila, da bi ju štel pustiti dimo svojim sestram. On ji je rekel, da naj nejde, ar bi ji prstan zele. Ona reče: nikaj zato, ja jim ga ne dam. A on je rekel, da ji budu ga zele ako drugda ne, onda gda bu išla spat. Ona je došla dimo, a sestre su ju mam prosile za prstan, a ona jim neje štela dati ga. Onda su ji ga zele, gda je išla spat. Drugi den došla je kočija po nju, a sestre nisu ji štele prstan dati. Onda jih je otec i ona prosila, plakali su se, nu stopram onda ji je jena dala ga. Ali ona je vuru vre zamudila. Došel je večer, pozoja ga ni. Onda se je jako plakala. Drugi večer ga opet ne ga. Gda je došlo jutro, gledala je čez oblok i zagledala jenu šipek rožu. Bejžala je po nju i gda je štela ju vtrči, pozoj glavu porine. Ona krikne: ah moj pozoj, gde si? On ji reče: ja sem znal, da ti ga budu zele, nu naj ti bu za vezda, ja ti oprostim. I večer je došel na spomenek k njoj i rekel je, da se naj nika ne straši, da bude po noći veliko hrupanje. Ti se pokri i gleda mirno. Po noći počelo je veliko

hrupanje po najžu, onda su došli v hižu prez glave pak su se tu kartali, kuglali i z mrtvečkemi glavami namitavali. Ali ona samo gledí, na jen put je jeden joj hitil glavu vu jejno glavu, ali ona neje nika rekla. Za tem bilo je 'se tiho i v jutro vidla je kre sebe jednoga lepoga človeka, a pod postelom pozozovu kožu a vani se je čulo lepo popevanje. Tak je ona grad oslobodila, onda su se zdali i bile su gosti.

54. Dva čedniva i eden nouri brat.

(Norsinci na Ogerskem.)

Ednouk so bilij trij brati. Dva starejšiva sta mlajšega za nouroga držala. Starejšiva sta si ednouk gučala, da ta šla gouske kradnot. Mlajši je tou čuo pa je odišao k tistomi gospodári, šteroga so gouske bilé. Te brat je pravo, da prijdeta gouske kradnot dva brata, da ka njemi dá, da de on stražo. On je pravo, da njemi dá dobro večérjo i naj lepšega gosáka. Brat si je zúo edne klejšče pa odišao v štalo, gde so gouske bilé. Gda sta brata prišla kradnot pa gda je eden notri stoupo, prijao je ednoga za nous s sklejšči a on zakričij: ete gouske trnok grizéjo. V gojndno, gda je nouri prinesao gosáka, pravo je eden drüjgomi: vijdiš, nouri je vkradno a müva nej. Zatim sta si pálik gučala, da ta šla konje kradnot. Nouri odijde pálik k tistomi vérti, čidi so konji bilij pa se pogodij pálik za večérjo i naj lepšega konja. Gda sta prišla, vdari ednoga z ednov trejskov po glavi a on zakričij: eti konji trnok brcajo, pa sta odišla. V gojndno je té palik konja prignao a brata sta si gučala: nouri je vkradno a müva nej. Zatim ga je gnao na senje pa prijde v eden loug, gde je eden brejst škrijpao, a nouri je mislo, da je tou küpec pa se je pogájao ž njim. Gda je brejst zaskrijpao, on vsigdár pravo, da ne dá za telko. Zatim je pravo: dobro, da mi ne ščeš povedati, jas ti eti njam konja pa vütro prijem po pejneze, či mi ne daš, te te doli vsicém. On prijde drüjgi dén pa je nej najšao konja, ar ga je vuk pojo. Te ga doli vsicé a notri najde dosta pejnez. On odnesé domou i pokazao bratom a oni so pravli, da naj ide k popi po tanjer. A pop ga je pitao, zakaj nücajo. On je pa povedao, da do si pejneze tálali. Zdaj so njemi brati pravli, da naj ide k dveram, či pop prijde, da ga notri ne püstij. A nouri si je edno trejsko zúo pa gda je pop prišao, vdaro ga je po glavi, zdaj je pravo bratom: popa sam bujo. A oni so njemi pravli, zakaj je tou napravo. Zatim so popa odnesli v klejt, a gda je v nedelo zvouno k meši, pribežij nouri v cérkev pa povej lüdem: pop v našoj klejti spij. Lüdi pridejo v klejt pa vidijo edno mrtvo tele, štero sta njegoviva brata bujla, ar sta njeva že prvle znala, da on tou povej lüdem, a popa sta v parmo odnesla. Sledi so si slamo talali. Čedniva sta doubila pri kraji a nouri na srejdi, a

na srejši je pop bño. Nouri je zño popa pa odnesao v edno zelje, v edno rokou njemi je djao sekero a edno je tak naravnao, kak da bi steo za edno glavou zelja držati. Zatim odijde k vérti, čido je tou zelje bilou, da eden njegovo zelje kradne. Vert odbežij tá pa lučij sekero v njega a pop se je prevrgao. Zdaj je pravo nouri: ka ste tou napravli, ka ste popa bujli? a vert njemi je pravo, da njemi dá stou rajnški, či nikomi ne povej. Nouri je privolo tak. Sledi ga je palik odnesao na edno črešnjo, dene njemi edno tórbo na šinjek. On odbizij palik k tistomi verti, čida je ta črešnja bijla. Té vert lučij eden bot v njega i doli se je prevrgao. Te njemi obeća palik stou rajnški, da naj nikomi ne povej. Gda je nouri že dosta huncvotarij napravo, odišao je domou pa je srečnejše žijvo nego čedniva.

O našem literarnem gospodarstvu.

Spisal *France Podgornik*.

(Dalje.)

Narod, kakor je sestavljaec tega razgovora že drugod načelno poudarjal, je treba po današnjih razmerah dosledno deliti gledé na vse naobraženje v omikano, jako omejeno manjšino in veliko večino priprostega naroda. Po tem načelu imamo že dva literarna glavna zavoda osnovana, družbo sv. Mohorja in Slovensko Matico, prvo za narod prek in prek, drugo pa za razumništvo slovensko. Po tem načelu so po notranjosti in po pisavi tudi naši leposlovni in znanstveni časopisi bolj omikanemu delu naroda odmerjeni. Ako so literarni voditelji narodu to dobro pogodili, čuditi se je, da bi gledé na pokrajinske liste to pravilo zanemarjali.

Naša literatura ima najmanj povoda, da bi se ravnala po obče vladajočem systemu, ki skrbi v prvej vrsti in v največjej meri za peščico bogatinov, v tem ko ima za težake in narode na široko samo odmečke. Razven družbe sv. Mohorja pa je slovenska literatura narod na široko veliko preveč tudi politično in v obče z neprimerno obliko novinstva prezirala. Omikanci naši se ne smejo prištevati bogatinom nacionalno-ekonomskega systema, ki ima doslej veljavo, in težaki ali priprosti narod se ne smejo prezirati v nobenem važnem delu literarnih podjetij. A doslej se je vedla naša politična in novinarska literatura na slovenskem trgu, — v prvej vrsti na svojo lastno škodo, — kakor da bi imeli duševne, ob enem gmotno preskrbljene kapitaliste na enej strani, na drugej

pa helote, na ktere se nikakor ni literarno ozirati. Ta zaslepljeni, literarno-aristokratski duh, ki se je žalibog tudi pri bratih Hrvatih jako zagrešil gledé na pravo narodno literaturo, zakrivil je torej za velik del neprestano ali permanentno hiranje in večne krize naših literarnih podjetij v obče. Gledé na knjige skrbi vsaj družba sv. Mohorja za narod na široko; gledé na časnike pa ni še nobenega, ki bi istemu širšemu narodu popolnoma ugajal. V tem oziru se na boljšo stran odlikujejo doslej najbolj „Brencelj“, „Mir“ in „Slovenski Gospodar“.

Vsi časniki tedaj, o katerih se vé, da jih ima uživati bolj priprosti narod, nego razumništvo, morajo skrbeti za primerne snovi in za priprosto, odlično popularno pisavo, nad katero se omikancem ni izpodtikati, če so prisiljeni tudi oni sami iz tistih listov zajemati. Komur je to težavno, naj svojo nezadovoljnost žrtvuje v zavesti obče narodove koristi. Tu je požrtvovalnost, če je kaka, na pravem mestu.

Tudi mora literarnim močem slovenskim znano biti, da je še v našem narodu humoristična žila, katero podpira ironija in sarkazem, v polnej meri. Te lastnosti se je treba pisateljem močneje spominjati, in mi se jako čudimo, da oni, sami iz naroda vzrastli, veliko premalo tej lastnosti odgovarjajočih oblik stvarjajo, bodisi v knjigi, bodisi v novinah. Gledé na probudo in gledé na nadaljni narodov pouk se ne dajo preceniti ravno humoristične in ironične oblike. Sicer je dovolj, da važno literarno načelo, sosebno v narodovo korist na široko, tukaj poudarjamo in ob enem za ta del terjamo, da se naši humoristični listi tudi iz tega uzroka v eno samo podjetje združijo ter se pisatelji te in enake vrste iz vseh pokrajin istega podjetja z izdatno podporo oklenejo. Ravno humoristične liste bi bilo gledé na omikance in neomikance najabotnejše cepiti na dve strani, kaj li še na več podjetij deliti! Naj rajši, kakor je bilo že na drugem mestu priporočeno, en sam list po večkrat izhaja, ter ga naj naobrazenstvo podpira, da se razširi v vse kroge navzgor in navzdol. In če je kdaj v listu kaj snovi, ktere prostak zaradi političnega ali družbinskega nepoznanja po naključji ne razume, je to izjema, ktera nikakor ni močna dovolj, da bi morali omikanci posebej humorističen list zá-se zahtevati. Dunaj na pr. je pač velik tudi gledé na čitatelje humorističnih listov; a višji in nižji krogi radi prebirajo doslej dobro uredovani humoristični list „Kikeriki“, kteri v resnici ustreza navzgor in navzdol še celó daleč čez meje, ktere si je določil list.

Nam je tedaj potreben eden sam humorističen list, dobro na vse strani podprt, in to toliko bolj, ker tudi priprostemu narodu po dolžnosti namenjeni pokrajinski listi izporočajo veliko premalo zabavnega, humorističnega gradiva istemu narodu. Na to se nekaj in najbolj ozirata

zopet celovški „Mir“ in pa mariborski „Slovenski Gospodar“, ktera tudi smešnice in enake snovi objavljata. Poseben zgled daje v tem oziru hrvatski list „Naša Sloga“, ki se tiska v Trstu za isterske Hrvate, ktere po izvrstnih potih probuja in vodi. Humoristično stran smo mi tukaj še posebej zato naglašali, ker se nam dozdeva, kakor da bi še celó naši omikanci ne umeli prav velikega pomena te vrste literaturne; vsaj drugače bi morali oni tako literaturo bolje podpirati, nego se to sedaj godi.

To, da se je doslej vsled neprimerne časniške organizacije narod na široko zanemarjal, je velik uzrok, da je narodova politična zavest še veliko premalo razvita, in videti je, kakor da bi se poslednja gibala v meglenem zaduhlem ozračji, v katerem ni slišati čistih glasov. Narod na široko sedaj bolj sluti, nego da bi gojil jasne pojmove o vrednosti svojih državljanskih pravic in narodne samostojne zavesti. Zató so politični in narodni naši voditelji v strahu, da bi ob volitvah propadli, kedar koli nasprotni veter potegne v dotične kraje in okraje. Ko bi bil narod zarés tudi na široko probujen, ne delali bi nasprotniki in ne računali z njim kot z mrtvo maso, ktero je možno s slepo mehanično silo sukati sem ter tja in preobračati. Ne doživeli bi novic, da smejo tu pa tam narodovi najhujši nasprotniki volilce samo nekoliko opiti, pa dosežejo svoje naklepe; ne doživeli bi, da se voditelji naših središč varajo o celih okrajih, ktere najprej razglašajo kot polne politične in narodne zavesti, a po propadu obsojajo je ne kot zavedne, ampak kot zavedene ali take, ktere vsaka sapa presukne na nasprotno stran. Ugovor, da se tudi drugod tako godi, ne sme za nas veljati, ker mi smo maloštevilni; nam je zaradi tega gledati, da se na znotraj ali intenzivno toliko bolje okrepimo ali z drugimi besedami, pri nas se mora narod na široko probuditi, da se postavi vsak možak v vrsto političnih vojščakov. Sicer pa ni rés, da je politična zavest tudi po drugod blizu enako na slabem. Da se ozremo samo po Avstriji: na Českem politični in narodni voditelji ne doživé tako grenkih skušenj, kakor pri nas; ali česki narod ni samo velik, ampak on je tudi gledé na narodne liste bolje preskrbljen, ki narodu na široko primerne hrane delé. Na Českem ni brati, da bi bila narodna probujenost podobna peni, ki se takoj razprši; kajti narod prebira njemu namenjene in v resnici zá-nj primerno osnovane liste. Kaj pa pri nas? Zadovoljni smo, da hiramo s poprečnimi 500 naročniki enega lista, in smo onemogli, da bi jih izdatnejše pomnožili za eden list! Cena je previsoka, da je narod navzdol ne zmore; a cene se ne morejo znižati, ker so listi osnovani za pomešano občinstvo, največ za višje bogove, a teh je tudi za vladanje v novinskem svetu premalo, in pri nas so še, v nasprotji z voditelji drugih ljudstev, sami na sebi ubogi,

preubogi. Torej večni kolobar zaradi nesrečne desorganizacije in neprikladnosti!

Ljubljana šteje toliko listov, a ona snuje najmanj prikladnih listov za manj omikani del narodove večine. Ona hoče in bi imela uplivati s političnimi glasili na vse pokrajine; ali ona sama celó kranjsko deželo gledé na širši narod jako zanemarja, in vse druge pokrajine so še pri sedanjem časniškem brezredji z listi za narod navzdol boljše preskrbljene, nego Kranjska. Mi se nikakor ne čudimo, ne da so sploh, ampak da so še le sedaj sklenoli Dolenjci izdajati lasten list za kmetijske in druge potrebe priprostega naroda. Mi obsojemo pomnoženje pokrajinskih listov za eno in isto deželo; ali dokler se časništvo ne preustroji, je množenje te vrste samo nasledek brezredja. V resnici, ko bi se bilo slovensko središče oziralo bolje na priprosti narod v novinske literature, ne štela bi tudi ravno Kranjska toliko nezavednega naroda, naj si že bo na Gorenjskem, Notranjskem ali pa na Dolenjskem. Iz vsega tega pa se razvidi, kako pregrešno in napačno je krmiti samo višje občinstvo, a verne tlačane popolnoma zanemarjati. Še kmetijski listi, ki so vendar že po besedi za kmete, pogostoma previsoko s katedre pišejo in se do cela spozabijo, da se narod poprek ni učil kemičnih formul in preumetnih terminov. Politični pokrajinski listi pa se še posebej vedejo tako, kakor da bi priprosti narod sam poznal državne in deželne zakone ter državljsanske pravice korenito in nadrobno, ne preudarjajoč, da je treba narod zopet in zopet poučevati o osnovnih političnih in enakovrstnih pojmi in postavah. Vse to se opušča večinoma zaradi neopravičenih zahtev omikanih naročnikov in vsled krive sestave vsega novinstva.

Kedar se bodo naši časniki načelno delili v glasila za naobražence in v tednike za širši narod, potem še le naj pričakujejo, da jih bo možno razširjevati med narodom v večjej meri. Po tej razdelitvi se zopet stroški za časopisje zmanjšajo ter prihranijo za nakupovanje doslej preveč v stran potisnene domače knjige. Še večji leposlovni proizvodi bi smeli iz predelov leposlovnih časopisov posloviti se ter zahajati takoj v celotah po potu samostojnih zvezkov med svet, v tem ko jim zdaj ni možno z lahka autonomno prikazati se.

Pokrajinskim listom smo na tanko določili namen, vsebino in njeno obliko ter tako vzbudili upanje, da se vsled tega oprimejo naroda na široko. Ker ostane tem časnikom a priori omejen delokrog za pojedine dežele, ne morejo se enakomerno na vse pokrajine slovenskega naroda ozirati. Pač pa jim je važnejše dogodke vse domovine poštevati v večjej meri in z večjo doslednostjo, nego se je to godilo poprečno doslej. Ker pa je v našem narodu na najspodnjejša tla zaradi dosedanje zamude tako rekóč še vse storiti ter s pojmovnimi prvinami za javno gibanje na

debelo in široko začeti, potreben je še poseben list, ki bi vezal in probujeval najnižje ljudstvo vsega naroda. Ta del naroda razmerno malo take duševne hrane potrebuje, ker nima ne duševnih močij, ne posebnega časa, da bi mogel mnogo prebaviti. Ugajala bi temu delu naroda tudi polovica pole v obliki „Mira“, s polmesečnim obrokom izhajajoča. Zaradi nezavesti, še bolj pa zaradi poprečnega ubožstva moral bi biti list osnovan za jako nizko ceno. „Našo Slogo“, že omenjeni list, dobivali so hrvatski kmetje po 70 novc. na leto, če je lista po 12 izvodov dohajalo na eden in isti kraj. Rodoljubi bi morali posebno pozornost obračati takemu listu, ki bi polagoma ob enem tudi gladil pot pokrajinskim listom v širje kroge. Pomisliti je, da ni sedanjih listov nobeden priprostemu narodu dovolj umljiv, ne toliko zaradi stavkov kot jezikovnih snovij, kolikor zaradi predmetov samih. Zató se na pr. „Mir“ še posebej trudi, jako umljivo pisati, a naš tu nasvetovani list bi imel v skrbeh še bolj nezaveden del naroda, nezaveden v splošnem pomenu. Mi poštujemo ustanovo takega ljudskega lista, ki bi se nahajal, kakor na pr. sedanje poštne hranilnice, na mnogih krajih tudi v posamičnih stevilkah po največ po 3 novc. na prodaj, med najmenitnejše naloge tu nasvetovanih reform našega literarnega gospodarstva. Ta list bi se moral še posebej v pisavi držati lastnostij narodovih, vsled katerih mu je možno pouk najlažje sprejemati. Pogovori v šaljivej in drugej primernej obliki so na pr. tudi izvrstna pot za ta namen. Kar koli pa se je doslej zarés popularnega ukrenolo po drugih naših listih, dobilo bi v tem ljudskem lističi načelno veljavo. Omeniti je samo še, da bi ta listič med „novicami“ objavljal samo to, kar bi vse Slovence dotične stopinje utegnolo zanimati in podučevati, kakor bi naj bilo tudi vse drugo gradivo ne aktualne važnosti, ampak splošno podučnega pomena.

Po takem bi bil uzor naše preustrojbe gledé na časopisje naslednji. Kritični oglednik naj bi kazal na vsestransko literarno življenje in nepristransko kritično vodil do pozitivnega delovanja sosebno naobraženi del naroda, in ta list bi moral torej imeti vsak rodoljubni razumnik. V družbi takega zanesljivega spremljevalca bi omikance bistril in utrjeval en sam dnevnik; priprosti, doslej najmanj probujeni del naroda pa bi dramil en sam polmesečnik. V sredi med obema bi se širil za vsako pokrajino, recimo na ravnost, po en sam tednik, kateri bi pa tudi omikancem dotičnih dežel ne bil odveč. Eden humorističen list bi v svojej obliki narod razveseljeval in ob enem podučeval. V obče naj bi služil po eden list sam za vsako glavno namero in narodovo potrebo.

Po našej preosnovi bi dobili dva nova lista, ali veliko več bi jih odstranili. Z novima listoma pa bi se narod navzgor, kakor navzdol, po najprimernejši poti vodil in kar je sosebno važno, napravljala bi se narodnemu probujevanju in utrjenju najširša in najtrdnejša tla. Vsi listi bi tako svojim namenom ustrezali, ker bi imeli strogo določene meje svojemu delokrogu; in ker bi bil vsak list na široko podprt, bili bi na boljem ne samo bralci, ampak tudi uredniki, sodelavci in lastniki listov, na črez in v skupnosti pa na najboljšem narod sam.

Doslej najmanj požrtvovalni rodoljubi bi se utegnoli za tako osnovo ugreti in pridobiti. Strokovnjaški listi raznih vrst bi vsled tega tudi dobili večjo pomoč in bi po tem tudi oni po nižjih cenah narod osrečevali. Zaradi manjših stroškov, kakor dokazano, bi se pa potém tudi knjižni trg razširil.

(Konec pride.)

O rastlinskem oprášenju.

Spisal *M. Cilensék.*

II.

Nepriprano večje je število ovih rastlin, katerim oprášenje oskrbljujejo razne živali. Med domačimi so pač samo žuželke, ki prenašajo cvetni prah na brazde sorodnicam iste vrste, in zaradi tega je hočemo žužkocvetke imenovati. Nevedé opravljajo sevéda ta posel, kar je pa tem zanimivejše, ker one brezdomno o rastlinski oplodbi, katero je naravoslovčevó s povečalom oboroženo oko jedva zasledilo, nikakega pojma nimajo. Naredbe žužkocvetek merijo na to, da pridejo žuželke obiskujoč cvetlice v kakoršno koli dotiko s prašnicami, katerih klejasti cvetni prah ostaja na njihovem telesu. Dospevši na drug cvet iste vrste, dotikajo se na razne načine brazde, ktere se nekoliko zrnce primé. Oprášenje je izvršeno, oplodba gotova.

Ne bilo bi odveč, ako bi utegnil kak neveren Tomaž vprašati, zakaj neki pohajajo žuželke redno in često cvetove, ker se itak jako važnega opravila svojega ne zavedajo! Prav tako, zajec tiči v drugem grmu. Nekaj drugega je vodi na cvetje. Želodec, ta nikdar siti želodec ne daje jim mirú od zore do mraka; da, nektare še celó po noči ne mirujejo. V cvetlicah nahaja se nektar, ktereга prav poželjivo iščejo in srebljejo. One ga tudi najdejo ter se ga do dobra nasrkajo, kakor

se ga niso niti bogovi na Olympu. To delo traja skoro vse kratko življenje, dokler ne poginejo. Ako ga pa nekatere često s cvetnim prahom izpremešanega spravljajo kot med v zaloge, prikupijo se človeku posebno. Iz sebičnosti vzame živalice v varstvo svoje, ne menč se za to, komu je namenjen. No zemlje gospodar se pač ne briga za tako malenkost, saj ga tudi njim privošči. Mnogo se ukvarja človek na pr. z bučelami in vé tudi zakaj. A maloštevilno je krdelo onih, ki bi vedeli, da so bučele in druge žuželke še večje važnosti zavoljo oprasha, katero izvršujejo leto za letom in brez kterega bi naše rastline ostajale neplodne.

Dragi bralec, ako še nisi, oglej si enkrat na pr. travniško kaduljo¹, katero najdeš povsod po travnikih, gričih, tratah in drugje. Lahko jo spoznaš po štirirobatih steblih, nasprotnih listih in velikih lepo modrih cvetih, ktere že iz daljave opaziš ob konci razvejanega kvišku stojčega stebela in na vejah. Klas iz vretenec sestavljen je precej dolg ter se razvija polagoma navzgor. Cvetni venec je dvoustnat, gornja ustna čeladasto vzbočena. Iz nje moli na ravnost naprej navzdol zakrivljen, na dve brazdi razcepljen vrat. Postranska robova sta tako stisnena, da se prašnika ne vidita in tem potem se cvetni prah obvaruje deža, ki bi ga pokvaril. Grlo zapirate dve sorastli pločiči kot spodnji del ob straneh pričvrščenih in v gornjej ustni skritih jako gibkih prašnikov. Ako s svinčnikom ali kako drugo ostjo poskušaš prodreti do dna, posrečilo se ti bode in čudom se bodeš čudil, ker h kratu klecnete pločiči navzgor, prašnice pa navzdol ter ostanete, dokler ne odstraniš osti. Gotovo ti bode to v veliko veselje in ponavljal boš ter ugibal, kaj neki to pomenja. Čudno napravo premišljujôc ozreš se po brenčecem čmrlji, ki se je ravno kar cvetu približal ter se na spodnjo kakor navlašč pripravljeno ustno vsedel. Radoveden, kaj bode pač ta „kosmač“ počenjal na cvetu, pripogneš se ter ga opazuješ pri delu. Vrat z brazdama, v kateri je nerodnež s kocinami treščil, ziblje se še malo ter bolj in bolj ponehava. Zdajci vbode s sesalcem svojim v grlo in hipoma ga otepavata prašnika po kožuhu. Lepljivi cvetni prah porumeni mestoma njega površje, a on se za vse to niti ne zmeni. Kedar je opravil svoje delo, izdere sesalo ter se odpravi počasi iznad cveta in odleti morda na sosednjo kaduljo. Ti mu slediš in ga znova opazuješ. Vse prejšnje se ponavlja, a vendar se ti dozdeva, da je tá brazda s cvetnim prahom potresena, kar pred pohodom ni bilo. Istina! Med tem namreč, ko se bliža čmrlj cvetu, dotakne se s kožuhom brazde, in ta si prisvoji nekoliko zrnc. Zdaj je oprasha izvršeno, ali živalica ne miruje, temveč brenči s trebuhom za kruhom skoro ves božji dan od cvetlice do cvetlice ter nabira zá-se in nosi zalegi svoje.

¹ *Salvia pratensis*.

Kaj iščejo drobne živalice po cvetji, se je že omenilo. Na venčevem dnu zlivajo se trohice sladkih tvarin ter služijo žužkom v živež. A kakor smo se prepričali, vhod do teh sokov je zaprt s ploščicama, sevéda ne zató, da bi ga živalice ne dobivale, ampak zavoljo tega, da bi ga dež ne uničil. Ako ogleduješ cvet natančneje, ni možno, vzklikno! bodeš ugledavši bagreno liso — sokoznak¹ — pred cvetnim vhodom, da bi bila priroda rastlini oskrbela tudi kažipot, ki naj vodi obiskovalce po pravem tiru tja do sočnih zalog. Kaj ne, lahko bi zvali opisano naredbo čudno, o kateri poprej morda niti sanjali nismo, a sedaj nam je jasna po vsej mičnosti svoje. Kdor torej hoče naravo razumevati, mora jo marljivo opazovati stoječ sredi nje. Nalik navedenej nahajajo se pri žužkocvetkah še druge ne manj zanimive naprave, o katerih hočemo pozneje nekoliko izpregovoriti, sedaj pa pogledimo, da niso samo svojstvo posameznim, temveč vsem v to skupino spadajočim, torej občne.

1. Že večkrat smo poudarjali, da dičijo žužkocvetke lepe cvetlice, ki mamijo žužke k pohodu. Z lepo bojo strinja se tudi vonj in pa sočne zaloge. Izkušnja nas pač uči, da tem lažje opazimo cvet, čim večji in pestrejši je. Bi li morda mogli to odrekati žuželkam! Majhne, temne in med listjem skrite cvetove je pač težje ugledati od prvih. Lepe barve je navadno cvetni venec, redkeje čaša ali pa oba. Znatna cvetna ogrinjala pa niso samo žužkom na videži, ampak z njimi se doseže tudi varnost bistvenim delom notranjim. Dočim je cvetje vetrocvetek majhno, neznatno in zelenkasto, je ovo žužkocvetek veliko in lepo barvano; samo temu smo dali ime „cvetlica“.

2. Tudi vonj je mamilo žužkom. Nekterim ugajajo ravno iste dišeče cvetlice, katerim je tudi človek vsled tega prijatelj. Kdo še ni natrgal za prve spomladi šopek ljubie² in veselil se prijetnega duha! No ako rahel veter potegne, ovaja ti vonj, sprehajajočemu se na pripravnem kraju, ponižno morda med trujem skrito cvetko. Sedaj se še le oziraš po tleh ter se raduješ te slučajnosti. Na bučele na pr. deluje nje vonj líki magnet in je vabi k sebi. Istotako nam je znano, da ne maramo nekterih često lepobojnih cvetlic zavoljo zopernega vonja po gnijočih tvarinah. A veliko krdelo raznih o gnusobi živečih muh zbira se na takih cvetkah. Osobito rastline, katerih oprášenje se vrši po noči, močno diše. Raznovrstni ponočnjaki³ in sovke⁴ opravljajo ta posel. Cvetlice te vrste so sicer velike, blede, navadno bele ali jasno-rumene ter tudi po noči zdalja vidne, a vendar bi je brez vonjajoče moči žuželke redkeje obiskavale. Posebno nekoliko mošnjice⁵ je v tem oziru kakor navlašč stvarjenih.

¹ Saftmal; ² *Viola odorata*; ³ *Nocturna*; ⁴ *Noctuae*; ⁵ *Orchideae*.

3. Gore je že bilo povedano, da žužki cvetja ne pohajajo samo zaradi lepote in vonja, torej ne zavoljo veselja, temveč želodec in tudi skrb za narod svoj goni je na delo. Ako imajo tudi nekatere cvetlice, ki žužkom ne dajejo nikakoršnih živil, zaradi boje in vonja prijateljev, vendar so one na boljšem, ki strinjajo vse lastnosti; kajti žuželke uvidevše brezuspešni trud, jamejo se rajši vsedati na cvetlice, hraneče sokove proizvajajoče, in opuščajo gizdaline. Že večkrat se je pri bučelah opazovalo, kako s prva v vsako cvetko utikajo sesalo, a prepričavši se o neplodnem tem početji izvolé si potém le hraneče cvetlice. Taki pojavi nas sigurno dovajajo do prepričanja, da je priroda tudi tem pritlikavcem udahnola neko zmožnost v razlikovanji, ki se s časoma po nekoliko usovrši.

Mnogobrojnim žuželkam najvažnejše živilo je med. Malo ne vse žužkocvetke skrgavajo več ali manj vodočistih, prav sladkih sokov, katerim pravimo med (nektar). V obče je iz vode, v kateri je raztopljenih veliko sladornatih snovij. Na kmetih pač ni menda z lepa dobiti fantiča, ki bi še ne bil srebal te slaščice, na pr. iz bele mrtve koprive¹. Ovi del, ki tvarja med, zove se medovnik². Med se ne nahaja v vsakem cvetu na istem kraju, marveč na raznih, kakor na pr. na venci, na prašnikih ali na plodnici. Nekoliko zgledov naj to pojasni. Ako pregleduješ iz cveta zlatičinega³ iztrgano rumeno peresce ob vzdoljnem notranjem konci, lahko opaziš precej debelo, skoro krožno lusko, z omenjenim peresom globelico tvarjajočo; to je medovnik, ktereга izpolnjuje za cvetne dobe kapljica medú. Somerni cvet ljubičin nosi medovnik na dveh prašnikih, ki sta podaljšana v jasnozeleno jezička ter se skrivata navzdol v ostrogo. Kobulnicam⁴ pokriva medovnik plodnico kot dvokrpasta tarča. Veliko primerov dalo bi se navesti, a že omenjeni nam svedočijo, da medovnik ni navezan na eno mesto, temveč on je ravno ondi, kjer po legi medsebojnih delov najbolj služi namenu svojemu.

O cvetnem prahu nekterih rastlin živé na pr. hrošči, ki ga takoj na cvetu požró; buče ga pa nabirajo na zadnji nogi v to svrhu posebej ustrojenej in ga nosijo v panj, kjer ga izpremešajo z medom in zarodu v živež pripravljajo. Ni treba še naglašati, da so prašnice takih cvetov sila rodovitne in da proizvajajo mnogo več cvetnega prahu, nego ga je ravno pri oprášenji potreba.

4. Doslej navedene naprave so žužkom izvrstna mamila, a je še drugih, ktere si hočemo v kratkih potezah predočiti. V prvo vrsto stavimo kakovost cvetnega prahu. Ni prahast, ampak lepljiv ter se zmasti v grudice izstopivši iz prašnic; zató ostajajo zrnca početkoma na prašnici. Na cvet prišedše žuželke drgnejo se, iskaje živila, na kateri koli

¹ *Lanium album*; ² *Nectarium*; ³ *Ranunculus acris*; ⁴ *Umbelliferae*.

način óbenj ter ga odnesó na sorodnice iste vrste. Ker je klejast, ne odpade tudi ob vetru in pri raznem kretanji, kar bi se inače gotovo dogajalo.

5. Líki cvetni prah je tudi brazda povsem najugodnejše oblike, da se pospeši oprášenje po žúželkah. Doçim se meri pri vetrocvetkah na to, da brazda ulavlja zrna v zraku plavajoça, — ona mora torej kolikor možno biti velika — so gledé žúžkocvetek druge razmere merodajne. Brazda je navadno majhna, a v cvetu ondi namesçena, kjer se je žúžki za medom stikajoçi dotaknoti morejo. Ker je vrhu tega še jako lep-ljiva, ni nič kaj posebnega, ako se obloži s cvetnim prahom. Pri kadulji smo se že çudili premodrej naredbi, da se dotakne dotiçna žúželka prej brazde, nego se vsede na cvet, sedaj pa vemo, da je obçno pravilo vsaj to, da pride z njo sploh v dotiko.

6. Redkokdaj pride žúžek brez truda do medovnika, kajti nikdar se ne najde kje na površji, ampak v cvetu in sicer je večinoma postavljen tako, da je dotika prašnice in brazde z dotiçnikom neizogibna. Nikjer tedaj ne nahajamo medovnika spredaj ob vhodu, prašnikov in brazde pa morda globoko v venci. Ravno obratno; prašniki in brazda strlé pogostoma iz cveta, medovnik pa tiçi globje kje. Rastlinam s plitvim kolesastim cvetom bi paç dež pokvaril slaščico, ki bi potém postala neužitna. Ali tudi o takih sluçajih videvamo premodro naredbo v tem, da je vhod kolikor toliko zaprt s pavencem. Oglej si enkrat potoçnico¹, gabez², narcis³ itd., vse te osvedoçijo, da je medovnik kaj dobro shranjen. Drugje strinjajo se zopet lasje, ki se ravno nad medovnikom vežejo, v stožçaste kosmiçe. Taki in enaki zaklopi imenujejo se „sokokrovi“⁴.

7. Rastlinam bi ne ugajalo, se li žúželka manj ali več çasa po njih mudi. Ker oprášujejo njih brazde, je njim le na korist, ako opravljajo svoj posel brez vse zamude. Torej veni, vidi, vici in smuk na drugo, tretjo itd., dokler jih noç ne prehití. Skoro vse med dajajoçe cvetlice imajo svojega kažipot, ki dovaja žúžke brez ovinkov tja, kjer najdejo zaželene hrane. Ta kažipot je sokoznak, sestojéc iz lis, pik in çrt na venci, ki se po barvi nekako razlikujejo od vençeve ter so tako razpostavljene, da se vse enej točki primikavajo. Ta točka se okonçava vsekdar ondi, kjer je medovnik. Redkejše tvarjajo sokoznak pestri lasje na venci, na prašnikih in drugje.

Nekoliko dobro znanih rastlin naj nam služi v zgled. Raznobojnih sirotic⁵ nikjer ne pogrešamo. Cvet je someren in z ozirom na druge dele imenovati se more velik. Na spodnjem, najveçjem listiçi, ki je

¹ *Myosotis palustris*; ² *Symphytum officinale*; ³ *Narcissus poeticus*; ⁴ Saftdecke;
⁵ *Viola tricolor*.

navznoter preobražen v ostrogo, pa tudi na postranskih dveh vodi nekoliko premih ali pa obločastih prog črne ali temno-modre barve na jasnej većinoma rumenej podlagi v osredje cvetličino. Te očitne črte so mrčesom kažipot, po katerem ne zgrešijo medú, ki se nabira v ostrogi kapljajóč iz medovnika, o katerem smo že govorili pri ljubici. Raznovrstni jetičniki¹ imajo na jasnej navadno modrej podlagi istotake temne proge, ki se liki polmeri strinjajo v središči, kjer se razprostira medovnik. Slično sestavljen je sokoznak kartavžarjev², samo da ima na vsakem lističi le po tri črte. Pegasti klinček³ ne nosi neopravičeno imena svojega. Blizu osredja vabi pet belkastih lis, pred njimi še nekoliko pikic, na ináče jasno-rudečem cvetu žuželke.

Pri kadulji smo prilično tudi že omenjali sokoznaka. Lahko bi našteali celo krdelo enakih prekoristnih naprav, a nočemo kratiti veselja opazovalcem, dobro vedóč, da jim jemljemo s tem polovico zanimanja, pa tudi zaraditega ne, da si bistrijo vid ter se vadijo v spoznavanju pripomočkov prirodnih.

Možno, da utegne kdo z glavo zmajevati ter dvojiti o gore navedenih razmerah. Temu pa odgovarjamo kratko také-le: Slučajnost je tu izključena, kajti sokoznaki se nahajajo istinito le ondi, kjer je tudi medovnik, nikdar pa po takih cvetovih, katerim ga ne dostaje. V to vrsto spadajo vse vetrocvetke in pa one žužkocvetke, katerih oprášenje se dogaja po noči. Kaj bi pa tudi kažipot v temi, saj ni lučica, ki bi svetila mrčesom. Tukaj jim pomagata vonj in tip. Brez vsega pretiravanja lahko torej trdimo, da se vsaka cvetlica z medovnikom, pa brez sokoznaka razcvita⁴ po noči, in ponočnjaki jo oprášujejo. Naša trditev je na dalje tudi oprta ne samo na lastno, ampak tudi na natančno opazovanje verodostojnih mož, ki so razna sredstva uporabljali, da se je prišlo resnici na sled.

8. Velike važnosti je tudi oblika cveta, kajti žužkom ne more biti vse eno, opravljajo li posel svoj lahko ali težavno. Navadno je vence tisti del, ki se jako različno razvija in obiskovalce sprejema. Pri kadulji smo zvedeli, da se vsede žuželka na spodnjo ustno in pije sok; včasih so jej tudi prašniki podstava. Na konci spisa bomo še navedli nekoliko primerov in sicer takih, ki nam jasno kažejo, na kako razne načine se vrši oprášenje.

¹ Veronica; ² Dianthus Carthusianorum; ³ Dianthus deltooides; ⁴ v pod I. označenem smislu.

Noriški Tauriski niso bili Kelti.

Spisal Davorin Trstenjak.

Že na drugem mestu (glej Letopis Matice Slov. 1874, str. 156—179) dokazal sem prepričevalno, da noriških Tauriskov nima nobeden grški ne latinski pisatelj za Kelte in da onih Tauriskov, zraven kojih so se bili iz Italije pregnani keltski Boji¹ naselili, ne smemo iskati v okrožji noriških planin, marveč pod južnimi Karpati ob meji thraških Dakov.

Sicer nahajamo Boje, ki so bili najjemenitnejše in silnejše plemo keltsko, že v starej dobi naseljene ob virih donavskih, kraj Badenskega jezera, proti iztoku na pobrežji donavskem; na severu ob Smrečinah (Fichtelgebirge), na jugu do mejnega gorovja bavarskega in tirolskega in proti iztoku do gore mons Cetius blizu stare Vindobone (Appian in Celt. I.), ali v zemljo starega Norika niso prišli. Ena betva Bojev je obsedla današnje bohemsko, moravsko in sleško mejno gorovje, a tukaj zopet niso bili Boji prvi naselniki, marveč Sloveni. Resnično je, kar bistroumni Contzen o Bojih piše: *Wie sich nach Italien der eine Volksstrom (Bojev) ergoss, so wogte der zweite nach Germanien; der keltischen Tapferkeit mussten die angrenzenden Völker weichen, dort nahm der gewaltige herkynische Wald, den wir uns hier speciell als das heutige Böhmen zu denken haben, sie auf. Jedoch darf man mit Gewissheit annehmen, dass sie nicht die ersten Bewohner des Landes waren. Schon der Umstand, dass die Wanderungen von West nach Ost geschahen, zeugt von einer früheren Bevölkerung der Donauländer (Contzen, die Wanderungen der Kelten pag. 48).* V zemljo, ktera je po njih dobila ime *Bojohemum*, prišli so Boji po preiskavah najboljših zgodovinoslovcev okoli leta 388. pred Kr. Že Kimbri, germanski rod, porinoli so jih nekaj leta 113. pred Kristom v Pannonijo, popolnoma pa je njihovo gospodarstvo zatrl markomanski kralj Marbod, kateri je Boje čez Donavo vrgel. Oni se obrnejo nató proti Noriku, napadejo noriške Tauriske, hočejo si osvojiti Tauriskov glavno mesto: Noreja, a to se jim ni posrečilo. Zdaj se je obrnoló 32.000 mož proti gorenjemu Rhenu in se leta 58. pred Kr. pridružilo Helvetom. Caesar je potolkel Helvete in Boje ter je ujel, a ker so Haedui prosili, naj dá hrabrim Bojem svobodo, privolil je v to, in Boji so se naselili med Ligerom in

¹ Vsi stari pisatelji in novi zgodovinoslovci trdijo, da so Boji bili Kelti, a zdaj pride velik učenjak Booca, in ta hoče iz lubanj dokazati, da se oni Boji, ki so 400 let pred Kr. mesto Felsina vzeli Etruskom, razločujejo po svojih lubanjah od Keltov. *Anthropologia etiam non est infallibilis.*

Ararom (Caesar 1, 5. 25. Tacit. hist. 2, 61). Da jih je še bilo nekaj v starej domovini ostalo, nekaj pa se jih med noriškimi Tauriski nase-lilo, to je gotovo.

Za najvažnejši dokaz, da so noriški Tauriski bili Kelti, navajajo starinoslovcí imena krajev: Hall, Hallein, Hallstadt, ki ležijo v nekdanjem Noriku, češ da so keltska; kajti v keltsčini pomenja hal, sol, in v Hallu, Halleinu, Hallstadtu se koplje sol.

Proti tej trditvi imam jaz mnogo pomislekov. Rés je, da se v novokeltskih narečjih hal, halann, haloin veli sol, pa je-li se mora dokazati, da se je sol tudi tako velela v jeziku starih Keltov?

Če Zeussova keltska slovnica kaj velja (číslo se kot najizvrstnejše delo v tej stroki), niso stari Kelti govorili: hal, halann, haloin, marveč: sal, salann, saloin. Zeuss trdi celó, da ni starokeltski jezik glasnika *h* poznaval, in ako se nahaja na početku in v sredini besed, je zgoli spirant. Poslušajmo Zeussa. On uči: *H britannicae mutatae ex s primitiva celtica exemplum praeclarum est nomen fluvii Habren — quod Romanorum aetate adhuc est Sabrina. Alia quaedam eiusmodi: haloin, hālien (sal) Vocab. cambr. hodiern. halen = hibern. vet. salann, e sal, quod etiam obtinet in vetusto nomine gallico Salusa („Fons non dulcibus, sed salsioribus, quam marinae sint aquis defluens“ Mella 2, 5.).*

Torej so stari Kelti govorili: sal — salann itd., a oblike: hal, halann, haloin so novokeltske; glasnik *s* prelazil je v *h* takisto, kakor v slov. hlap iz slap. Dalje uči Zeuss (vide Gramm. Celtica I., 144 sl.), da je glasnik *h* na početku v mnogih besedah „spirans“; zato se nahajajo oblike: Elvii in Helvii. Glasnik *h* kot spirant nahajamo tudi v slovanščini, na pr. hokno in okno, hopice in opice, celó v latinskih napisih: hobitum za obitum, horiundus za oriundus.

A oporekati bi se mi utegnolo, da Ptolomaios imenuje v okrožji noriških Tauriskov poseben rod Halaunov; ali to druga ne označuje nego — solarje. Res je, da Ptolomaios omenja posebnega rodiča, ki je v soseščini Sevakov med Ambisonti živel — *κατέχονσι δὲ τὰ μὲν διωμυζόνετρα τῆς ἐπαρχίας ἀπ’ ἕκαστων ἀρχομένους Σοίναςτες καὶ Ἀλαυροὶ καὶ Αμψισοντες* (Ptol. 2, 14, 2.), a vsi dobri codices imajo pisavo: Ἀλαυροὶ, ne pa Ἀλαυροί. To blodnjo je Muchar napravil, in za njim so lopotali drugi, in isti Zeuss se ni več na svoje trdenje, da se je sol v starokeltskem jeziku sal, ne pa hal imenovala, zmislil, ko je trdil, da so ti Ἀλαυροὶ po pripravljanju soli dobili svoje poznamenovanje. Da je pisava Ἀλαυροὶ edino resnična pisava, spričujejo rimski napisi, na katerih smemo diplomatično točnost iskati, in na teh najdemo: ALOVNIS SACRVM (glej Hefner, Das römische Baiern pag. 95). V starih britanskih

kronikih imenuje se tudi rodič: Alauni in reka Alaunus na Britanskem in sicer v takih krajih, kjer ni solišč (vide Diefenbach *Celtica*); torej se ne more trditi, da so Ptolomajevi *Alaunoi* bili keltski solarji.¹

Imena: Hall, Hallein, Hallstadt, Herzogenhall itd., ki se nahajajo kot topična v nekdanjem Noriku, so tako dobro slovanska, kakor Halle, Friedrichshall, Schwäbischhall itd. po Nemškem. Imena so prišla tja po slovanskih solarjih, Wanderarbeiter, kakor jih učeni V. Hehn imenuje, ki o saksonskem mestu Halle sledeče piše: Im Uebrigen hat die Invasion der Slawen einem grossen Theil der deutschen Salinen, sowohl Reichenhall, als Lüneburg und Halle ihre Physiognomie gegeben. Dieser Stamm, der allmählig vom Westen her unterjocht wurde, gibt nicht nur leibeigene Feldarbeiter, sondern auch Minen- und Salzknechte ab, und mancher in den genannten Werken gebräuchliche Ausdruck stammt aus seiner Sprache. Auch das sonderbare Hallor für Salzarbeiter in Halle wird wohl ein entstelltes slawisches Wort sein. Dass es nicht deutsch ist, lehrt die Betonung Hallór, — und das slawisch betonte ar, das für die verschiedenen Arten Handwerker in Gebrauch ist², wird den nächsten Anspruch haben (Hehn, *Das Salz*, pag. 57); in dalje naprej: — als nämlich zu Karls des Grossen Zeit die bei den Salzquellen an der Saale stehenden wendischen Hütten zur Stadt zusammengefasst wurden, hatte das sorbische, ursprünglich keltische (?) und aus Böhmen³ stammende Wort der neuen Gründung den Namen gegeben.

Hehn torej tudi misli, da je beseda hal, čije domovino išče v nekdanjem Noriku, keltska, kajti prebivalci noriških planin so mu Kelti. Dalje naprej se bomo prepričali, da se poznamenovanje hal ne rabi za sol, marveč za kraj, kjer se sol lomi ali vari, vendar preje pretresujmo, kaj bi hal v slovanščini mogla označevati.

Snov hal ima v slovanščini več pomenov; tako hala, hrv.-srb. sordes, Smutz, hal-av, sordidus, hal-av-iti verbum durat. hrv. inquinare, maculare, starobolg. o-hal-ovati, polluere, rusk. halyi, nanos od razliva, hal-j-avi, kothig, schmutzig, hal-j-av-it, zamarat, beschmutzen, hal-e-va čajka (ptič, larus glaucus ichtyaetus), ker v hali stanuje in ribe iz muž lovi⁴. Ta beseda bi bila prikladna za označevanje soli, ako bi hal morsko, jezersko sol pomenjalo, a hal se

¹ Tudi Ptolomaios imenuje v Britaniji reko: *Alaunós* in mesto: *Alauné* v krajih, kjer ni nikakoršnega sledu, da bi se bila kdaj tam lomila sol ali varila.

² Primeri: mesar, kolar, solar, sedlar, rešetar itd.

³ Českí hal, kamnena sol, lužičkosorb. halař, Pfanner, halarna, Pfanwerk, halarstvi, der Besitz und die Benutzung des Salzkothes.

⁴ Sem spada tudi slov. hrv. in srb. haloga, haluga, fucus, resa, ki v močvirnih raste, Koth-, Sumpfgras.

rabi za kraj, kjer se kamnena sol izkapa; torej pojdimo na drugo snov: hal.

Enostavna mi sicer beseda hal ni znana, a z daljnimi tvarilnimi pritklinami nahajamo v rušč.: hal-j-ava, rot, zěv, Schlund, hal-k-at, glotat, verschlingen, in den Schlund aufnehmen, staroslov.: hal-aġa, ῥασυμός, eine Schirm-, Schutzgrube, rusk. hal-uga, campus foveis circumseptus, srbsk. hal-uga, provalija, Mine, Kluft, Schlucht, caverna, hiatus¹, in ta snov hal nam služi v razlago imen: Hall, Hallein, Hallstadt, in za hal, Salzwirk, Salzsiederstätte.

Indoevropski narodi še niso poznali soli, ko so v svojej azijskej pradomovini skupno živeli. Evropska beseda: ἅλα — sal, sol ni v celej Aziji v tem pomenu znana; ne nahaja se v sanskritskem jeziku, ne pri nobenej betvi Irancev. Ko so člani arjanskega materinskega ljudstva prišli v Evropo, zadeli so po mnenji kulturohistorikov na sol v onih močvarinah, ktere so stvarile hvalinsko jezero. Po poznamenovanji močvariu so nastala evropska poznamenovanja za sol. Muža, luža in slično pa se veli v evropskoarskih jezikih, in sicer staroirski: sál, Moor, stnem. srnem. ags. sol, Lache, Pfütze, staroslov. slat-ina iz sal-t-ina², palus in aqua salsa, rusk. sol-otъ, sol-ot-ina, vjazkoe, židkoe, stojáče, kisløe boloto (Dalъ).

Sem spada starosl. slanost iz sal-n-ostъ salsugo, slan-ikъ iz sal-nikъ, emporium salis, tudi slanica iz sal-nica; slov. slatina iz sal-t-ina, kisela voda, slanъ iz sal-nъ, salsus, salsuginosus, slanina iz sal-n-ina, salsum lardum, lat. sal-ac-ia, aqua salsa, gršk. ἅλα-μῆ (glej Victor Hehn, Das Salz, eine culturhist. Studie, pag. 16—20)³. Slovansko sol bi jaz imel za izposojeno iz lat. sal, kajti po ravno omenjenih primerih bi tudi v slovanščini morali najti obliko sal, ker imamo tvarine: saltina, salnina, salnъ, in tudi v sorodnih jezikih nahajamo: salann (staroirsk.), sal-t (goth.). Pa utegnel se je glasnik *a* tudi stopnjevati, kakor v starosaks. sul-ta, starogorenjenem. sulza⁴.

¹ Iz snovi hal tudi starosl. hal-eva, poljsk. chol-ewa, Stiefelschaft, sara, po odprtini, zevu; rusk. hal-j-ava, širok kratek metěnov (plajšev) rokav, torej tudi po zevu.

² Iz snovi: sal, luža, so poznamenovanja lužnatih rek: Sala na Ogerskem, Sala na Kranjskem in Štajerskem.

³ Tudi v islandščini salt pomenja sol in morje, jezero. Tako se veli Ostsee (v staronemščini: Austrmarr) pri prebivalcih islandskih: Eystrisalt to je: Ost-salz — Ostmeer, Ostsee (glej Werlauf, Geographia medii aevi ex monumentis islandicis pag. 33, nota 11).

⁴ Čudovito je, da Litvani in potomci starih Illyrov, današnji Škipetari, nimajo enakih poznamenovanj za sol. Litvani jo imenujejo: druska to je reč, ki se potrosi,

Ker smo se prepričali, da so hal, haloin novokeltske tvarine ter topična imena krajev, kjer se lamlje sol in ki se glasijo hal, ne morejo prvotno pomenjati sol. Tudi hal samo zá-se ne more biti tvarina za solnato rudo; treba bi bilo še kake pritikline, ki lastnost poznamenuje, v keltščini na pr. ek, kakoršen se nahaja v besedah: dervennek, quercetum, avolnek, locus ubi mala (jabolke) plantantur, gwennadek, locus insolandis linteis, torej: halanek, haloinnek in slično. A mi najdemo v vseh starih listinah, da se je kraju, kjer se je sol kopala ali varila, pravilo: hal. Tako v Indicul. ali Congestum Arnonis 5. 5. „Tradidit praedictus dux in loco nuncupante hal unum putiatorium (solni studenec) integrum“, — dalje 7. 6 — „Tradidit ipse dux in ipso pago in loco, qui vocatur hal ad sal coquendum fornaces VIII, tres sunt vestitas (za porabo) et VI aptas (zapuščene), et hoc decrevit census dare unus quisque homo, qui in hal habitaret. Te listine so iz leta 788.

Topično kakovost besede hal poznamljajo tudi kasnejše listine.

Tako stoji v Traditio Arnonis pri Meichelbecku l. 2, pag. 354. štev. 713 iz leta 865.: „Quidquid in loco, qui dicitur hal, visus fuit proprietatis possidere“, — in v „Breviarium Gotschalchi“ iz sredine 11. stoletja: in villa hal est locus ad conficiendum sal (Pertz. S. S. IX. pag. 223). Da ni hal nemška beseda: Halle, porticus, spričujejo oblike: „in Hallo, „ad Hallum“ . . . ut sex carra liceat ei dirigere ad Hallum propter sal accipiedum“ — actoribus nostris tam in Hallo, quam etiam in ceteris villis nostris, torej je hal zopet krajno ime (Meichelbeck l. 2, štev. 901 iz leta 889). Jaz trdim tedaj, da hal izvirno pomenja isto, kar banja, Grube, Schacht, kar poljsko župa, prvotno Grube, Schacht, potem Salzwerk¹, (glej Helcel, Starodavne prava polskega pomniki Warsaw. 1856, pag. 217 seq.) in „zupparius“, župar pa v poljščini označuje isto, kar nemški Hallgraf.

Hal je torej deblo, iz kterega so se stvarile besede: hal-j-ava, Schlucht, Kluft, hal-ąga, hal-uga, hal-oga, Schutz-, Schirmgraben.

Za resničnost te razlage govori tudi način, kako se sol dobiva. V nekterih krajih, kakor v Vielicki, Liverpoolu, v Cardoni itd. dobiva se sol po rudarsko, ravno tako, kakor druga ruda s kladivom, železom, ali pa se s strelnim prahom razpoka. Če pa se iz različnih uzrokov sol ne

in Škipetari: krípe ali krype; glagol: krepig pa po Hahnu označuje: potrosim, ich streue.

¹ Da hal ne pomenja sol, ampak solišče, solno rudo, Salzwerk, potrjujejo imena: Herzogenhall, Salzliebenhall, Friedrichshall, Reichenhall.

more po rudarsko (bergmännisch) dobivati, napravijo si sololomitelji in solovari v gorovji jame, banje, župe, okna (Nemec jim pravi Salzkammern); te napolnijo z vodo in naredijo po izluženji solnatega kamenja koncentrovano solino (Soole), katero potém zvarijo. Tako se sol dobavlja v Hallstadtu in Halinu (Hallein) in v Bexu na Švicarskem.

Te jame, banje, župe, okna, so noriški Sloveni imenovali hale.

Ime kraja in načina, kako se je sol pripravljala, obviknolo je pri sosednjih narodih za poznamenovanje soli, tako česki hal¹, kamnena sol, halarství, Pfanwerk. Po Slovanih je ime prišlo k Nemcem, ali tudi tukaj ne pomenja sol, marveč torišče, kjer se sol dela, tako v švabščini hâl (neutr.), Platz der Salzsiederhäuser, die gesammte Siederschaft, halles, Siedhaus (Schmid, Schwäb. Wörterb. str. 255).

Nekteri nemški jezikoslovci so poskušali besedo hal jednačiti z nemškim Halle, porticus: tako Adelung, a že bistroumni Schmeller je to jednačenje neprikladnim spoznal, vendar pa se ni upal spraviti nad razlago besede: hal. Keferstein je spisal posebno knjižico: „Ueber die Halloren, als eine wahrscheinlich keltische Kolonie, den Ursprung des Halleschen Salzwerkes und dessen technische Sprache. Halle 1843.“ Proti v tej knjigi navedenim keltskim etymologijam, ki so iz peresa H. Leo-na, oglasil se je veleumni jezikoslovec A. Pot; ta je v svojej knjigi: „Die Personennamen“ Leonova trdenja zmagovito podrl, in v svojih novih delih: „Etymologische Forschungen“ (II. 3, str. 662.) izraža se kategorično — „Benennung des Salzes, wovon übrigens die Halle geheissenen Oerter keineswegs benannt worden“. Tudi Förstemann (Deutsche Ortsnamen, str. 87) reče odločno: „die keltische Hypothese kann damit (d. h. mit der Erklärung von hal, hall, durch Halle) für abgethan gelten.“

Ime Hal ima svoj početek v nekdanjem Noriku, to pripoznava sam veleumni V. Hehn; le da mu je keltsko, zakaj noriški Tauriski so mu Kelti. Vendar Hehn pripoznava, da so Kelti poznejši naselniki v Noriku. On piše: „Sicherlich fand der Keltenstamm der hier erobernd eindrang eine Urbevölkerung vor, die man die Wahl hat, entweder zu der weitverbreiteten Race der Illyrier (!) zu rechnen, oder als bis weit nach Osten reichende Ligurer (!!) anzusehen, oder endlich als schattenhafte Rhätier (!!!) und Verwandte

¹ Ko sem jaz pred 60 leti v Radgoni v šolo hodil, slišal sem večkrat slovenske ljudi ondotne okolice, ki so v štacunih sol kupovali, govoriti: Dajte mi grudo soli, pa ne vogerščiće, ampak halovice. Pod halovice so razumevali gorenještajersko sol. Poznamenovanje je obviknolo po kraji, kakor imena druge robe na pr. Manchester Cashmir itd.

der Etrusker sich zu denken¹. In jedem Falle waren sie die Knechte, die Unterworfenen der gewaltsamen Eroberer und wurden als fröhnende Arbeiter beim Salz und Grubenbau verwendet (Hehn, Das Salz, pag. 33).

Da Kelti niso prebivalci Norika, spoznal je tudi bistrourni Ottfried Müller (Die Etrusker I, 134), a kakšne narodnosti so bili ti prabivalci (Tauriski), ni si upal določiti. Diefenbachu so „aus theils ligurischen, theils illyrischen Grundstoffen“ sestavljeni, in celó Muhar največji keltoman in slavofag je v svojih mlajših letih bil prepričan, da v Noriku niso sami Kelti prebivali. „So wie wir aber eben desswegen weit entfernt sind lauter Celtenstämme im norischen Lande zu vermuthen,“ — tako je pisal Muchar leta 1820 (glej Steierm. Zeitschrift I. zv., str. 57). Pozneje ko smo začeli trditi, da so prabivalci v Noriku bili Slovani, pozabil je čisto na svoje prvo trdenje in videl same Kelte od Donave do Adrije.

Tudi anthropologi in starinoslovci pridejo do tega prepričanja, da je v avstrijskem Salzkammergutu dvoje različnih plemen skupaj stanovalo (primeri: Sacken, Das Grabfeld von Hallstadt, pag. 148), kar tudi spričuje dvojni način mrtve hraniti, naimer sežiganje in pokapanje mrličev.

Tudi mi ne tajimo tega, da so se bili Kelti med prabivalce v Noriku naselili, in sicer iz plemena Bojev, večjidel po gorenještajerskem in gorenjeavstrijskem gorovju, da so oni postali gospódarji érez prabivalce, kterih pa niso nikdar bili vseh uničili.

A te prabivalce imamo mi za Slovane, in njihove potomce še nahajamo noter do 11. stoletja po Kristu, o ktorej dobi so se s Kelti vred potopili v nemškem življi. Ne samo v okrožji štajerskega Halla, nego tudi avstrijskega Hallstadta in Halleina nahajamo še dandanes obilo slovanskih imen. Ako tok reke Traun (v listinah Travna, to je Dravina) zasledujemo, ktera na južnej nemi² gorovja, ki Štajersko od Avstrijskega loči, izvira in ki se v hallstadtsko jezero izliva, nahajamo rečico Toplitzbach, ktero Dravina sprejema v svoje divje rečišče in se z njo vred v globoki črni „Toplitzersee“ valja.

Tudi dvojno poznamenovanje reke, ki se dandanašnji veli Salza in ki se v starih listinah imenuje Ivarus in Isonta (nekteri codices imajo Igonta), opominja na dvojne stanovnike v enem okrožji; Ivar

¹ Meje starodavnih Illyrov, Ligurov in Rhaetov so nam grški in latinski pisatelji dobro zaznamovali; v noriske planine nobeden teh narodov ne postavlja.

² Nama, nema, po Pohorji znana beseda v pomenu: Abhang, Neigung, ruski: nama, nema, krajnost, konec; od tod imena: Namoš, Nemet na Pohorji; sansk. nam, inclinare, starosl. mutato n in m: man-ati, mere = inclinare.

je noriškoslovenske, Iso nta—I g o n t a pa keltsko¹. Starorimska postaja Sabatinca je slovenska tvarina, med tem ko ima Tarnantone keltsko obliko in pomeni tarnant = Predol—Ueberthal². Sicer na jednačenje imen kritičen zgodovinoslovec ne sme dosta držati, a kjer se v družbi čisto slovenskih imen nahaja, na pr.: Sabatreuten zraven Fistriz (Bistrica), Fladniz (Blatnica), Gradniz (Gradnica), Loiben (Lubno), Globniz (Globnica), (glej Göttweiger Saalbuch v VIII. zvez. Font. Ber. Austr. pag. 176, 177), smemo Sabatinca za slovensko ime imeti.

Zgodovinopisec Huber se čudi, da so Nemci, ko so bili severno stran nekdanjega Norika vzeli v posest, Slovence našli izurjene v solivarbi in rudarstvu. Kako bi bili do teh umetnostij prišli, ako bi se šele konec šestega stoletja iz zakarpatskih nižav in planjav, kjer ni o rudarstvu ne sluha ne duha, bili naselili v noriške planine, kjer so bila že od nekdaj skladišča železja in soli?!

Iz vseh teh okoliščin se prepričamo, da so Tauriski, ktere so Boji že tukaj našli, bili prabivalci in prvi solivaritelji.

Že Muchar se je čudil, zakaj nobeden star pisatelj ne omenja, da bi v Norik po trgovini sol dohajala, in sklepa iz tega, da so Noričanje in Tauriski že pred prihodom Rimljanov rabili sol in jo lamali iz bogatih solnih rud. Še v srednjem veku se imenujejo posebni solarji, ki se v latinskih listinah 10. in 11. stoletja imenujejo halari, v nemških pa Haller, Hallinger (Muchar Gesch. der Steierm. I. 125 seq.). Ti so bili združeni v cehe (Zünfte), potovali so po Bohemskem in Nemškem ter odpirali solne hale — haloge — Salzschachte, Gruben, Minen.

Beseda halar se je torej ohranila iz predrimskih časov do 11., dà celó do 16. stoletja, in pomenja izvirno isto, kar poljski župar, Gruben-, Minenarbeiter³.

¹ K imenu reke Ivar primeri reke: Iva, Ivica, Ivina, Ivinka, Ivot na Ruskem (Safařík Starož. I, 10), brez dvombe po ivi, Weide, primeri tudi ime reke: Ibar v Heroegovini.

² Tarnanto iščejo starinoslovci kraj Attersee-a pri Seewalchen, to je selo Vlahov (Keltov) kraj jezera.

³ Naj tukaj pristavim, kar piše eden novejših zgodovinoizražiteljev dr. Aug. Prinzing, ki ima Tauriske za bavorske Nemce in besedo Hall za nemško Halle, porticus. „Der Name Hall soll nun wieder vom keltischen hal, halen = Salz herkommen. Allein das Wort hal (Salz) war in solchem Falle nicht geeignet, um als Name von Salzwerken und Sudstätten verwendet zu werden, so wenig als das bloss

Što, kaj, ča.

Spisal J. Šuman.

(Konec.)

Ko se je besedin značaj pozabil, bila je besedina oblika izpostavljena vsemu potvorjenju. V malorusčini in bolgarščini nahajamo oblike *što*, *ščo* in *šo*. Ni dvomiti, da so oblike *ščo*, *nyščo*, *hdeščo*, *ščože* itd. postale iz *čto* in oblika *šo* iz *čšo*. Enako govorijo Slovaki *čo*, *prečo*, *počo*; ta oblika *čo* je vsekako postala tudi iz *čto*; tako tudi hrvatska oblika *čo*; bržkone tudi hrvatska oblika *če*, v kateri nahajamo *o* po *č* omeħčan, ako ni beseda *če* postala iz *čije*. Po zvonanjej obliki bi ta *če* lahko primerjal staročeskemu *čē*; ta stčes. *čē* razlagajo iz *čъ*, toda tudi v českej besedi se menja pisava *čie* in *če*, tako da je morda tudi česka oblika postala iz *čije*.

Česko in poljsko besedico *co* razlaga Miklošič iz *čso*, pozivajōc se gledē glasniške postave na tvoritve, kakoršne so na pr. nēmecký iz nēmečskyj, in posebno naglašujōc poljsko pisavo, ki jo ima še Psalterz Krōlowej Małgorzaty (Psalterium Florianense Wiēdeń 1834); ta psalter ima namreč besedo *co* še pisano polnejše v obliki *czso* t. j. po našem *čso*. Pa kaj, ko bi bila ta oblika odmev maloruskemu *ščo*, slovaškemu in hrvatskemu *čo* iz *čto*, ne odmev obliki *čso*? Vredno se mi zdi to vprašanje staviti. Razlagajoči besedo *co* iz *čso*, mislijo nekteri, da je roditnik *čso* prešel v pomen tožilnika in vsled tožilnika tudi v imenovalnik. Prehod pomena ima dve stopnji; prva stopnja je navadna in razumljiva, kajti naše oblike *dobrega*, *jega*, *koga*, *jelena* itd. so vse po obliki roditniki in po pomenu in rabi tudi tožilniki; stari tožilniki *dobryj*, *i* in *je*, *jelenz* se dandanes poizgubivajo, *kogo* pa je že v stsl. roditnik in tožilnik.

Že bolj redka je prikazen, da prevzame tožilnik pomen imenovalnika; vendar imamo tudi za to primerov, glej Miklošič slov. IV. 371, 3. Ali prikazen je vendar izredna, ker je po tej razlagi *co* dvakrat prenesen, enkrat iz roditnika v tožilnik in drugič iz tožilnika v imenovalnik, izrinovši pravi im., kakor da bi mi rekali: *česa imaš?* mesto *kaj imaš?* in tako na pr. pravimo govoreči: *česa imam pričakovati*; ali že druga je reči:

Wort: Gold, Kupfer, Silber, Blei zur Benennung von derlei Erzstätten dient. Goldeck, Silbereck, Bleiberg, Kupferstatt, Salzungen, Salzdietfurt, Salzliebenhall, Salzgitter, Salzwedel sind die Benennungen solcher Orte. Ein Name Salzliebenhall wäre sogar widersinnig. Salzwerke mit Namen „Hall“ gibt es ferner auch in solchen Gegenden, wohin noch niemand die Kelten versetzt hat, wie Halle und Salzliebenhall in preussisch Sachsen und Hannover (Dr. A. Prinzinger, Zur Keltenfrage pag. 10, 11.).

česa je dobro namesto *kaj je dobro* in na tem stališči stoji razlaga *co* iz *čso*. Pri tej razlagi vendar ne smem zatajiti, da imata v srednjem spolu imenovalnik in tožilnik sploh iste končnice v vseh indoevropskih jezikih in da jezikoslovci trdijo, da je srednji imenovalnik postal iz tožilnika; pa tudi tedaj je pomisliti, da bi v našem slučaju bil že razvit imenovalnik izpodrinen od tožilnika, oziroma roditelja.

Pa tudi iz oblikoslovnega stališča stvar ni celó razjasnjena. Da bi sklanjali *co*, **coho*, **comu* itd., kakor ima stsl. *čsogo*, *čsomu*, *čsomy*, bilo bi jasno, da se je po obliki **com*, **comu*, **coga* razvil imenovalnik *co*, kakor je na pr. v hrvatsko-srbskem *nekoj* mesto *nekyj* iz *nekojega*, *nekojemu* itd. postal. Ali novi roditelj se ne glasi **coho*, ampak glasi se *čeho*, dajalnik *čemu*. Razven tega ima staročeščina razvito obliko *če* = *kaj* in roditelj *čese* zraven *čse* = *česa*. Oblika *čso* ni tedaj edina, in pogoji v razvitje besede *co* iz *čso* niso niti ugodni niti izključni; zato nimamo polne vere, da bi bila postala oblika *co* iz *čso*. Dodajmo še besede *něco* proti *nie*, v slovaškem *nič* in roditelj, ki so med seboj celó emaki: *něcho*, *ničho* in *čeho*. Zakaj ima *nie* v roditelju *ničho*, ali zakaj se imenovalnik ne glasi **nico* kakor *něco*?

Ta vprašanja se dadó menda lažje rešiti, če pravimo, da stoji *co* mesto *čto* in *nie* z glasnikom *e* po sliki *co* in *neco* mesto **ni-čv*. Tako so roditelji *čeho*, *něcho*, *ničho* jasni, dasi je pritrditi, da je oblika na *-go* mlajša nego na *-so*; mlajšo obliko na *-go* pa ima tudi malorusčina in gornja sorbsčina, kojih oblike *što*, *ščo*, *šo*, oziroma *sto*, *čo* so prošle brez dvoma iz *čto*.

Kako pa z glasniškimi postavami? Primerjajmo:

- a) *čto* : *čto* (ruska),
- b) *čto* : *čto* = *tšto* : *što* (srbska),
- c) *čto* : **ččo* : *sčo* : *ššo* : *so* (malorus., bolg.),
- d) *čto* : **ččo* : *čo* (slovaška, hrvatska, gornje-sorbska),
- e) *čto* : **ččo* : **čso* = *czso* : *co* (čes., polj., spodnje-sorb.),
- f) *ničto* : *ničto* : **ničće* : *nišće* (srbsko),
- g) *nikto* : *ničto* : **ničće* : *nišće* : *nihće* (slovensko).

a) Ruska oblika *čto* stoji najbliže staroslovenske in se od stsl. razločuje le, ker se ne piše in morda tudi ne govori več srednji polglasnik *v*.

b) Srbska oblika *što* gre en korak dalje, izgubivši prvi *t*, hranjen v glasniku *č*, *čto* = *tšto* : *što*; to je glasniški olajšek, ki je vsem jezikom občen.

c) Maloruska oblika *šo*, ki je v navadi zraven oblike *ščo*, je olajšek iz zadnje oblike; *ščo* : *štšo* : *šo*; srednji *t* se je v izgovoru poizgubil in podvojeni *š* je postal samec.

d) Slovaška, hrvatska, gornje-sorbska oblika *čo* drži svoj prvi *č* in njemu se je umaknol *t*. Ta umik je vsled drugih analogij postal brzkonc po predhodnej stopnji priličenja; najprej se je iz skupka *čto* glasnik *t* priličil prednjemu sosedu *č* v *čč*, tako se je **ččo* polajšal potém v *čo*.

e) Če je česki in poljski obliki *co* posrednja oblika *czso*, to je po našej pisavi *čso*, onda je *s* nastopnik prvotnega *t*; to je pa mogoče, če vzamemo srednjo obliko **čco* nepopolnega priličenja; popolno priličenje iz *čto* v **ččo* je bilo pod d); nepopolno pa obstoji v tem, da se *t* iz *čto* ni priličil v *č*, ampak le v *c* = *ts*; *čto* : **čtso* = **čtšto*, z olajšavo *czso*, kar ima Mağorzaty psalterz. Če je iz *czso* t. j. *čso* postala oblika *co*, imamo še eno priličenje pred seboj, priličenje nebniaka *č* v sičnik *c*. To priličenje se je izvršilo po lici sičnega sosedu *s* in obstoji v tem, da je postal iz šumnika *č* sičnik iste vrste t. j. *c*, tako imamo *czso* : **cso* = **tssso*, kar s posameznim *s* daje *tso* = *co*.

f) V srbskej obliki *nišće* imamo še *o* omeščan; oblika **šće* v besedi *nišće* pa stoji gledé soglasnikov na sredi med maloruskim *ščo* in poljskim *czso*, če je zadnja oblika res, kakor somnim, postala iz **čco*.

g) Novoslovenska beseda *nišće* stoji na istej glasniškej stopnji, na kateri je srbski *nišće*, samo da je postala iz *nikto*, oziroma *ništo* v pomenu *nikdo*, kajti mesto *kdo* pravimo tudi *što*.

Če primerjamo naš *nišće* niemand in *ništer* nichts, ki se nahaja pri starih hrvatskih piscih, pridemo mislim na zanimive prikazni, ki se jih hočemo s kratko besedico dotakniti. Primerjajmo *nišće*, *nište-r*; gledé oblike je vsekako oblika *nište-r* prvotnejša, ker še ima *t*, ali samoglasnik je že *e*, tedaj omeščan iz *o*, če je res, kakor somnim, *nište-r* nastal iz *ni-čto-že* in *nišće* iz *ni-kto* : *ništo* : *ni-šte* : *nišće*. V besedi *nište-r* imamo še skupek *št*, in ná-nj bi rad opomnil čitatelja; *št* pa je prav staroslovenski skupek, ki ga v nsl. nimamo; kajti naš *štiri*, *štejem*, *poštujem* bil je še do najnovejšega časa, kar je še deloma tudi dandanes, polni četiri in čtejem in počtujem, ali skupek *št*, ki je v stsl. besedah *našty*, *rešty*, *pešty*, postavši iz *kt*, tega skupka v nsl. nimamo ali vsaj nimamo ga več govoreči *noč*, *reči*, *pečí* itd. Ali v besedi *nište-r* bil je še ta skupek, a vendar že tako nenavaden, da imamo v moškem spolu sicer *što* zraven *kdo* in v sestavi že *nišće*. Ena beseda mi je v spominu, ki nam ta prehod in ob enem tudi prehod skupka *šč* v *hč* predočuje. Mislim na besedo *hči*, *hčere*, ki se rabi zraven *šči*, *ščere*. Ni dvomiti, da odgovarja naša nsl. beseda *hči*, *hčere* stsl. besedi *džšty*, *džštere*. Pa kako jej odgovarja po glasih, kako se je pretvorila? Vzamimo: *džšty*, **džšči*, *šči*, *hči*.

V teh oblikah odgovarja nsl. *č* stsl. glasniku *t* in po mojem pričnanji še le v novejšej dobi in zató ker je skupek *št* v nsl. postal

nenavaden; skupka *šč* v besedi *šči* ne moremo razjasniti iz *kt*, tudi skupka *hc* ne. Naslanjajoči se na podstavno obliko litv. *duktė* iz **duktēr*, koji odgovarja zend. *dughdhar*, gr. *θυγάτηρ*, got. *dauhtar*, nem. *Tochter*, stsl. *dāšti* iz **dāštēr* oziroma **dāktēr*, dobili bi v nsl. po premembri skupka *kt* v *č* ali *é* ali *e* (Miklošič I.² 349. 4) oblike *dči*, *dčere* ali *dci*, *dčere* ali *dei*, *dcere*.

Zadnjo obliko ima česki jezik pripolniviši si po ostalih sklonih tudi imenovalnik *dcera*; obliko *šči*, *šci* ali *hči*, *hči*, hrv. *kći* pa si mislim moremo le razjasniti iz stsl. oblike *dāšti* tako, kakor smo gledé soglasnikov poskusili razjasniti *nišče* iz *ništo*.

Oblika *šci* iz *dāšti* je po mojih mislih prvotnejša in iz nje je še le postala oblika *hči* po enakem razlikovanju, kakor je imamo v besedah *veksi* iz *vešči*, *viksi* in pri Dalmatinu *višči* iz *višši*, Miklošič I. 349. Beseda *šci* pa je po tem takem rēs prava hčerka stsl. *dāštere*. (Primerjaj še tudi Kres II. 538 in Jagičev Archiv VII. 668. Ured.)

Šči in *nišče*, oziroma *hči* in *nihče* so posamezne glasniške prikazni; pa tudi na samem sebi je posamezna prikazen, če se v nsl. *kt* ali *čt*, oziroma *št* neposredno dotikata.

Ta dotik, če je bil izviren, zravnal se je ob svojem času in že davno v stsl. v *št*, v nsl. v *č*, v českem in poljskem v *c*; v novejšem času je ta dotik le mogoč, ako se je izgubil zmesni samoglasnik. Ker spada ta izguba v različno dobo, so tudi prilikovanja med seboj nestrpljivih soglasnikov različna; zatō imajo Čehi *čtyři*, a *čtím* zraven *čitam*, slučajno pa stoji *co* na istem stališči, na katerem stoji *dcera*, *noc*, *moč*, *peč*, *peč*, toda *ptačvo*: stsl. *ptačstvo*; enako pri nas *noč*, *moč*, *peč*, toda *junaštvo* zraven *junačstvo* iz *junačstvo*, Miklošič II. 179., *štejem* zraven *čtejem* iz *čtēja*. Enako *što*, *nšto*, *ništer* zraven *kto*, *gdo*, *nešto*, *nehteri*. Nadalje *hči*, *nihče* zraven *šči*, *nišče*; primeri nemški *Macht*, *Nacht* in *bacht*, *trägt*, toda lat. *factum*, gr. *λεξιός*.

Po vsem tem je tudi hrvatski *ča* postal iz *čto*; oblika se je razvila iz *ččo*: *čo*: *ča*; ali pa iz *čta*: *čča*: *ča* nalik srbskemu *šta*, tako da bi bil potvorjen nekak imenski rodilnik ali množinski imenovalnik; pa mogoče je, da so oblike *čo*: *ča* (slov. kaj) = srb. *što*: *šta*; vsaj *a* je tako razjasnjen. Vsekako pa je oblika *ča* postala neodvisno od oblike *šta*; to kaže glasnik *č*, kajti iz *šta* pričakovali bi *šča* ali *ča*. Tretja oblika mimo *čo*, *ča*, oblika *če* ima lahko svoj *e* omehečan nalik srbskemu *nišče* in slovenskemu *nište-r*, če ni samostalno razvita, kakor je bilo gore omenjeno.

Če se sedaj kajkavci in čakavci in štokavci med seboj merimo, kako nam je pri srci? Gledé vprašalnikov nismo li vsi pravi pravcati sinovi očakov čtokavcev?!

V spomin sv. Cirila in Metoda.

„Slovansko pismo stvorila,
Slovane prosvetčevala.“

Slavnostni spis „Žizn i podvigi svjatyh Kirilla i Methodija, prosveti-
telej Slavjan“, ki ga je letos v Petrogradu izdalo slavjanskoje bla-
gotvorniteljnoje občestvo, pravi v uvodu med ostalim: „Vsak Slovan je
dolžen znati imena teh svetnikov, njuno življenje in delovanje, kajti delo,
ktero sta onadva izvršila, tiče se vsega slovanskega sveta.“ — Znano je
sicer kolikor toliko Slovencem delo sv. Cirila in Metoda; a osobito letos
se je tudi pri nas o tem precej govorilo in pisalo; vendar, ker uprav
dne 5. julija praznujemo spomin ali god sv. blagovestnikov naših, bodi
mi dovoljeno, da še enkrat tu izpregovorim kratko o njunih zaslugah
za Slovane na polji duševnem, prosvetnem ter dosledno národnem. Saj
sta sv. brata solunska, po besedah slavnostnega odbora velehradskega
za slovansko tisočnico, „bila prva učitelja slovanske uzajemnosti in noseča
celi narod brez razločka v svojem srci, dala nam vero, omiko in zgo-
dovino,“ — torej res prava apostola slovanska, kterima se ne moremo
nikdar dostojno zahvaliti, nikoli njiju zadosta počastiti. Podajem pa v
naslednjem rojakom slovenskim nekaj črtic o sv. Cirilu in Metodu iz
omenjenega ruskega spisa.

Že pred tisoč leti bili so Slovani naseljeni po prostorih, kjer še
sedaj bivajo, in še precej dalje. A bili so tudi že tedaj razdeljeni na
razna plemena; vendar v jeziku se še niso razlikovali tako, kakor se
razlikujejo dandanes. Nekaj jih je v IX. veku bilo že pokristjanjenih,
ali večina je še bila poganska. Niso znali ne čitati ne pisati, saj niso
imeli niti črk ne knjig; niti je bilo domačih učiteljev, nego samo ino-
strani, grški in latinski, kateri pa so Slovane njihovej narodnosti le od-
tujevali ter jih pridobivali za svoje. Tudi svojega kraljestva, zjedanje-
nega, večjega, Slovani v onej dobi niso imeli; pripadali so vzhodni
ponajveč na preobraženo bizantsko in zapadni na obnovljeno nemško
cesarstvo. Tako so se zmirom izgubljali v tujstvu; kajti majhne države,
tu in tam ustrojene, niso se mogle braniti proti razmerno velikim, moč-
nim, a vedno sovražnim sosedom. Posebno izdatno sredstvo v zatiranje
Slovanov bilo je kristjanstvo, in vzlasti Nemci so se tega kaj uspešno
posluževali v rečeni namen. Od Nemcev je Slovanom pretiła konečna
propast.

Da se takega pogubnega upliva na slovanski národ reši, poskusil
je najprej moravski knez Rastislav. Ta slovanski vladar zaprosi namreč
l. 862. pri grškem cesarji Mihaelu III. v Carigradu slovanskih verouči-
teljev, kateri bi ljudstvo znali o resnicah sv. vere poučevati v domačem,

razumljivem jeziku. Za takošne odloči cesar učena brata, meniha svečenika, Cirila in Metoda, rekoč: „Vidva sta Solunjana, Solunjani pa vsi čisto slovenski govoré“. — Znamenite so besede, ktere je Ciril (tedaj sicer Konstantin imenovan), začuvši cesarjevo odločbo, odgovoril: „Slab sem jaz in bolen, vendar z radostjo pojdem, imajo li Slovani svoja pisma. Učiti brez pisma, brez knjig, to je vse ravno tako, kakor pisati besedo na vodi. Treba je učiti po knjigah, v kterih je točno in zvesto napisano slovo božje, a brez knjig človek lahko postane krivoverec.“

Ni li iz tega jasno (tako pripazuje omenjeni spis ruski), da so želje Slovanov in uverenja sv. bratov bila povse soglasna med seboj? Slovani so zaželeli besede božje v svojem národnem jeziku, a prva misel sv. Cirila je bila, dati jim sveto pismo, priobčiti jim nebeski nauk v materinščini ne samo ustno, temveč tudi pismeno; in zato se je on odločil prevesti svetopisemske in bogoslužne knjige na slovenski jezik. Tako je sodil mož z vzvišenimi mislimi, učitelj nesebičen, imajóc pred očmi le samo božestvene in duhovne namene, ne okužen ne z lažjo ne z blagohleptjem, kakor je bilo to lastno latinskemu in nemškemu duhovništvu. Razven tega, tako je mogel soditi mož, kteri je čutil v sebi moči za izpolnjenje tega velikega dela, kteri se ni bal ne novih sovražnikov, ne novih nevarnostij, ne novih težkih trudov. Udanost svojemu visokemu delu, ljubezen do Boga in ljudij, napolnjujoči srce sv. Cirila, odkrivata pred nami vse njegovo veličje, vso silo in nesmrtnost njegovih podjetij. — Zató, da bi beseda evangeljska segla prav v srca ljudij, užgala in napolnila jih s plamenom globoke, vseobjemajoče Kristove ljubezni, sestavil je sv. Ciril najprej slovensko pismo; in to je prvo in slavno podjetje njegovo, osnova velikega dela za prosvetljenje Slovanov. Za tem pa je sledilo drugo podjetje, prevažno istotako za Slovanov prosvetljenje; skupno z bratom sv. Metodom in z nekterimi sotrudniki lotil se je namreč prevoda sv. evangelja in v obče knjig svetopisemskih in bogoslužnih na slovenski jezik, začensí sam Ciril pisati veličastvene besede sv. evangelista Ivana: „V načalé bě slovo, i slovo bě k Bogu, i Bog bě slovo“.

Oj krasno, veliko, preznamenito delo sv. prvoučiteljev naših! Izpolnila se je srčna želja Slovanov. Od te dobe je zá-nje nastalo novo življenje, javila se je v njih zmožnost samostalnega duhovnega razvitja s pomočjo slovanskega pisma in pod blagotvornim uplivom národne slovanske propovédi in umevnega bogoslužja.

Po tem pa nam ostalo življenje sv. bratov Cirila in Metoda predstavlja nepretrgano borbo za slovansko pismo in za slovansko crkev s sovražniki njune svete propovédi; življenje polno žalosti in skrbi! Naj bode o tem omenjeno tu le nekaj malega. Sv. Ciril in Metod, odpravljajoča se v Moravsko h knezu Rastislavu z darovi in pismi od grškega

cesarja, znala sta, da njiju čaka hud boj razne vrste z latinsko-nemškimi sovražniki slovanstva. V prvo, ona sta šla v državo, na katero se ni razprostirala oblast carigradskega patrijarha, nego ktera se je pokorjavala rimskemu papežu, tako da sta šla takorekoč v tuj samostan s svojim ustavom; v drugo, odnošaji med carigradskim patrijarhom Fotijem, bivšim učiteljem sv. Cirila, in rimskim papežem Nikolajem I. bili so v onej dobi neprijateljski, tako da sv. brata nikakor nista mogla računati na blagonaklonjenost papeževo; v tretje, krajevno nemško duhovništvo se je po njiju v živo zadélo, kajti z njunim prihodom se je takoj pokazalo, da je ono v Slovanih nepotrebno. Na takšen način sta Ciril in Metod znala, da je počensji zgoraj s papežem Nikolajem I. pa doli do poslednjega nemškega mašnika v Moravski vse proti njima. Za njiju je bil slovanski narod in knez Rastislav, kateri je nestrpljivo čakal njunega prihoda. Nič ni motilo svetih bratov: ona sta verovala v božjo pomoč svojemu svetemu delu, zaupala sta v duhovno silo in moč slovanskega naroda in odpravila sta se v Moravsko. V kratkem času sta uvedla v bogoslužje ves crkveni red v slovénkem jeziku; a s tem je bil položen temelj slovanskej crkvi.

Po preranej smrti Cirilovej (v Rimu 14. febr. 869) padla je vsa teža v borbi s sovražniki slovanstva na Metoda samega. Izpolnjujoč bratovo prošnjo ni odšel sv. Metod na svojo ljubljeno goro Olymp, nego je s samozatajenjem vzel na sebe težki križ ter se je odločil na življenje propovédnika in nadaljevalca Cirilovega, na življenje trpina in pospeševalca v korist slovanske crkve. — Delavnost njegova je bila obširna in blagotvorna. Vladika v Panoniji je Metod nastavljal učence in pripravljaj službenike v crkvi, nadaljeval prevod knjig svetega pisma, razprostranjaj jih v množini spisov, z uspehom boril se proti sovražnikom slovanskega dela.

Ko je pozneje knez moravski Svetopolk mučeniku, po poltretjem letnem zaporu iz nemške ječe rešenemu Metodu izročil vse upraviteljstvo crkve v Moravski, tedaj pa je božje delo hitro rastlo; število slovanskih svečenikov po mestih in selih se je množilo, in pogani so se v veliko izpreobračali na kristjanstvo. Ali tudi nad Metodovo glavo so se zbirali gromonosni s točo napolnjeni oblaki, kateri so pretili uničiti ne samo njega, temveč tudi slovansko crkev in vse moravske Slované s panonskimi vred. Vendar je sveti mož premagal srečno, akoprav po trdih bojih, vse spletke veternjaka Svetopolka kneza, podlega svojega podškofa Vihinga in sploh zavidnega nemškega duhovništva, pridobivši si kakor že preje l. 869. od Hadrijana II., sedaj l. 880. na novo odobrenje in potrditev svojemu delu pri samem rimskem papeži Ivanu VIII. Preimunitne so besede tega najvišjega crkvenega poglavarja, ki jih je Ivan VIII. pisal v poslanici Svetopolku o naši stvari: „Pismena slo-

vanska, od Konstantina jednoč modroslovca pronajdena, s katerimi se Bogu dolžna hvala odpeva, po pravici hvalimo ter ukazujemo, da se v istem jeziku Krista Gospoda našega nauki in dela pripovedujejo; kajti ne samo v treh, nego v vseh jezikih Gospoda hvaliti, opominja nas sveto pismo. Niti je to pravej veri ali nauku kaj protivno, ali mašo v istem slovanskem jeziku pevati, ali sv. evangelje ali sv. pismo novega in starega zakona dobro prevedeno in raztolmačeno čitati, ali vsa druga urna opravila peti; kajti, kateri je stvaril tri glavne jezike, hebrejski namreč, grški in latinski, oni isti je stvaril tudi vse druge na hvalo in slavo svojo.“

Že na telesu slabeč pomišljal je sv. Metod s skrbjo, kaj bode po njegovej smrti z delom prosvetljenja slovanskega. No verujoč, da istina nikdar ne umre, da resničnega in božjega dela ne iztrebi in ne uniči nikaka človeška zloba: trudil se je srčno dalje na njivi slovanske crkve. Slutéč nove nezgode za Slovane, a tudi bližanje svojih poslednjih dnij, pospešil je, da utrdi in okrepi svoje sveto in veliko delo kolikor moči bolje. Zató je neobhodno bilo potreba prevesti na slovenski jezik one svete knjige, ktere se niso bile prevedene, in razmnožiti kolikor možno v večjem številu spisov že prevedenih. In tega se je Metod tudi lotil s pomočjo dveh učencev svojih duhovnikov hitropiscev. To delo, nadaljujoče se tekom šest let, šlo je jako uspešno. Dne 26. oktobra je sv. Metod slovesno s svojimi učenci ovršil božjo službo ter za uspešno dokončanje svojih trudov zahvalil se Bogu in sv. mučeniku Dimitriju solunskemu, ktereга sta sv. brata posebno častila.

S smrtjo Metodovo (na Velehradu 6. apr. 885) je delo sv. apostolov slovanskih v Moravski in Panoniji propadlo. Zapadni Slovani so bili podvrženi zopet latinsko-nemškemu duhovništvu ter oropani narodnega jezika v bogoslužji. Učenci sv. Cirila in Metoda, izgnani s sirovo silo od Nemcev, šli so v Bolgarsko, kjer so blagonosno nadaljevali veliko delo svojih učiteljev, ktero je kmalu nató prešlo še v sosednjo Srbsko ter se napósed za sto let razširilo tudi v vso Rusko. — In tako se še dandanašnji v ruskih, srbskih in bolgarskih crkvah pri službi božjej glasi jezik slovenski, v katerem sta govorila in pisala sv. brata Ciril in Metod, prvoučitelja slovanska.

Na tak način je torej delo, zasnovano in v enem delu izvršeno po sv. Cirilu in Metodu, dotaknolo se vseh Slovanov, le žal! da je ostalo trajno samo pri vzhodnih. No vendar sta sv. brata s tem, da sta nam dala sveto pismo, dala nam sv. knjige v našem jeziku, v vseh Slovanih položila temelj narodnej omiki ter sta postala tako prav slovanska prosvetitelja. Zató pa tudi Slovenci čutimo veliko ljubezen do teh prosvetiteljev slovanskih ter blagrujemo in proslavljamo spomin sv. Cirila in Metoda, ker sta ona samozatajevalno in nesebično služila tudi nam.

„Svjaščennuju dvojicu prosvétitelej naših počtim, božestvennyh pisanij preloženijem, istočnik bogopoznanija nam istočivših, iz negó že daže do dnes neóskudno počerpajušče, ublažajem vas, Kyrille i Methodije, prestolu Vyšnjago predstojaščih i teplě moljaščihsja ó dušah naših.“

Andrej Fekonja.

Drobnosti.

Ant. Mart. Slomška zbrani spisi. Četerta knjiga. Različno blago. Zbral, uredil in izdal Mih. Lendovšek, župnik Makolski. 1885. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. Str. VIII + 428 v 8°. Velja 1 gld. 40 nov. trdovezan, 1 gld. 30 nov. broširan iztis po knjigarnah, pri izdajatelji (pošta Makole — Maxau bei Pöltschach) po 1 gld. s poštnino vred. — Željno smo že pričakovali četrto knjigo Slomškovih zbranih spisov. Dočim so prvi trije zvezki primeroma še precej hitro sledili eden drugemu, preslo je blizu šest let, predno je zagledala pričujoča knjiga beli dan. Vse to nam živo svedoči, da se naše občinstvo premalo zanima za izvrstne proizvode nepozabljivega rodoljuba in pisatelja Slomška. Dobivajo pa se še vsi prejšnji trije zvezki, prvi po 50, drugi in tretji po 70 n. pri č. g. izdajatelji. Med vsemi dosedanjimi zvezki odlikuje se osobito četrta. Med tem ko nam kažete prvi dve knjigi v pesnih, basnih, prilikah in povestih Slomška kot izvrstnega crkvenega in domačega pesnika in pisatelja, tretji zvezek pa kot vestnega životopisca, predočuje se nam Slomšek v četrtej knjigi kot nedosegljiv učitelj v cerkvi in šoli, kot previden voditelj našega ljudstva na političnem in narodno-gospodarskem polju. Č. g. izdajatelj nam je vse gradivo v tem zvezku razvrstil v tri oddelke. Prvi sodržuje splošne razprave o šoli in odgoji. V drugem se nahajajo sestavki tikajoči se narodne politike in narodnega gospodarstva. Rís zlata vredni so nauki, ktere podaje nenadomestljivi škof svojemu ljudstvu. Posnemajte ga vsi, ki imate uplívno besedo med našim narodom; uspeh ne bo izostal. Njegovi nauki veljajo še dandanes, treba je le ponavljati jih ob pravem času našemu ljudstvu. Zatorej naj nikdo ne zamudi seči po tej knjigi in iz nje učiti narod naš po njegovej potrebi. Tretji oddelek obsega podučno tvarino, ki zadeva vero in cerkev, pa tudi slovensko slovnico in jezikoslovje.

Č. g. izdajatelju vemo veliko hvalo, da nam je vse to različno, za naše ljudstvo jako podučno gradivo zbral v celoto. Stoprav kdor to knjigo vestno pregleda, spozna prav za prav Slomška in vé ceniti njegov upliv na duševni razvitek našega naroda vzlasti po Štajerskem. V uvodu nam g. sestavljatelj dopolnjuje bibliografijo Slomškovih del in nam 15 knjig in knjižic njegovih navaja. Knjiga je prav lično opravljena, tisk lep in čist, jezik pravilen in v skladnji jako zanimiv, s pravepisom pa se popolnoma ne strinjamo. Za ves trud, ki ga je imel g. izdajatelj, skažejo se naj Slovenci hvaležni in naj širije to zlata vredno knjigo med prostim narodom.

Šaljivi Slovencec. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Nabral Ant. Brezovnik, učitelj. V Ljubljani. Natisnila in založila „Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg“. 1884. Str. 112 v mal. 8°. Velja 60 n. — To je prva knjiga svoje vrste med nami in reči moramo, da se je dobro obnesla. Prijetno in zabavno berilo za vsakega, kdor se hoče beróč oddahnoti od trudapolnega dela. Knjižica sodržuje dokaj kratko-

časnic o različnih stanovih. Marljivi, v učiteljskih krogih dobro znani g. sestavljatelj jih je vzel nekaj iz domačih časopisov, kakor iz Vrteca, Slov. Gospodarja, Slov. Naroda, Novic itd.; druge so celó izvirne, še nikjer ne natisnene, nekaj pa jih je iz drugih jezikov poslovenjenih. Mnogo dovtipov in šal nahajaš v tej zbirki. Niso seveda vse kratkočasnice enako dobre, in gotovo bode g. nabiratelj skušal v drugi izdaji nekatere prisljane z boljšimi nadomestiti; ali to moramo priznavati, da je zbirka celó premisljena in ne žali niti dobrega okusa niti raznih stanov. Zatorej se sme mladini in vsakemu stanu priporočati. Oprava knjige je lična, jezik pravilen in lahko razumljiv. Le kratek pregled in kazalo pogrešamo ob konci knjige, kar bi nam lahko njeno rabo olajševalo.

Oče naš. Povest za krščansko mladost (!) in krščansko ljudstvo. Po priporočenju častitljivega duhovna iz nemškega poslovenil Fr. Malavašič. Drugi pregledani natis. V Ljubljani. Natisnil in založil J. R. Milic. 1885. Str. 227 v mal. 8°. Velja 60 n. — Leta 1854. došla je ta povest prvič poslovenjena na svetlo. Naš zaslužni pisatelj Fr. Malavašič je z mnogimi prevodi obogatil naše slovstvo in priprostemu narodu marsiktero dobro povest poslovenil. Med tako, našemu ljudstvu primerno berilo spada tudi omenjena povest: Oče naš, in g. založnik je na vsak način dobro pogodil, da je izdal to knjigo v drugem, seveda pregledanem natisu. Mladini in prostemu narodu to povest prav gorko priporočamo.

Slovenska Talija. Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje Dramatično društvo v Ljubljani, 52. zvezek, zapadajoč: Deborah, — Revizor, — Oče so rekli, da le! — Same zapreke, — Perzijski šal, — Kdor se poslednji smeje! — Cena 2 gl. — Zopet je obogatilo pridno Dramatično društvo založo naše dramatične književnosti kar s šestimi igrami na enkrat, ki bodo — dasi so le prestave — dobro služile tudi slovenskim našim odrom. Beseda je skozi in skozi gladka, jezik čist in umeven. Posebno opozarjamo naše čitalnice na igro „Deborah“ in glumo „Oče so rekli, da le!“, ki ste tudi našim razmeram prilični in rekel bi podomačeni. „Revizor“ nam manj ugaja; podlest in podkupljivost uradnikov ruskih se vendar le preveč pretira in smeši, nego da bi mogli igro priporočati, naj se igra na slovenskem odru. Tisk in zvanjnost sta kakor v vseh dosedanjih zvezkih „Slovenske Talije“ lična; cena 2 gl. za šest iger jako nizka; bodi tedaj zbirka vsem narodnim knjižnicam, čitalnicam in vsakemu, komur je mar književnost naša, toplo priporočena. J. W.

Skladbe. Zložil F. S. Vilhar, II. knjiga. Posvečil je to knjigo slavnemu gradu Karlovcu v znak osobite hvalečnosti. Tiskal jo je Albrecht v Zagrebu. Cena 1 gl. 60 kr. — Tudi v tej zbirki podal nam je F. S. Vilhar mnogo lepih napevov, kateri bodo ugajali vzladi našim čitalnicam in pevskim društvom. Razdeljena je knjiga v 4 dele, ki imajo sledeči obseg: A. samospevi: 1. O ti dušo! — Avgust Šenoa; 2. Prvi celov — Hugo Badalič; 3. Sreč — Miroslav Vilhar; 4. Zorom — Josip Milaković; 5. Oj vi magle — Avgust Šenoa; 6. Turobnica — Josip Milaković; 7. Mrtva ljubav — Peter Preradović; 8. Na morju — Boris Miran; 9. Hrvatska himna — Peter Preradović. B. moški zbori: 1. Bojna pjesma — Josip Milaković; 2. Sokole divni — Ant. Kovačič; 3. Davorija — Avgust Harambašič; 4. Izgubljeni cvet — Simon Gregorčič; 5. Oj djevojko milena! — Avgust Harambašič; 6. Pozdrav Samoboru — F. S. Vilhar; 7. Geslo delavskega podpornega društva v Trstu; 8. Geslo pevskega društva „Velebita“ v Gospiću; 9. Lahko noč — Lavoslav Vukelič; 10. Leti pjesmo! — Josip Milaković; 11. Hrvatska himna — Peter Preradović; 12. Slovo — Simon Gregorčič. C. mešani zbori: 1. Lunica — F. S. Vilhar; 2. Večerna — Mir. Vilhar; 3. Bledi mjesec — Ferdo Rasan; 4. Hrvatska himna — Peter Preradović; in D. hrvatska misa, ki obsega sedem delov.

Skladbe so vse lepe, toda najbolj mi dopadajo samospevi, v katerih nahajamo tako krasne melodije in njim prikladno spremljevanje, da bodo naši slovenski solisti

pri narodnih pevskih društvih z veliko radostjo popevali te izvrstne napeve. Najlepša skladba pa je pesen „Slovo“, ki je s spremljevanjem moškega zbora in glasovirja. Tu je Vilhar stvaril za dobre baritoniste samospev, ki bode povsod učinil velik utis. Med samospevi nahajamo tudi znano Miroslav Vilharjevo pesen „Sreča“, kterej je sin F. S. Vilhar nekoliko predelal spremljevanje za glasovir. Zbori so vsi tako sestavljeni, da jih morejo povsod tudi mali pevski zbori popevati. Ne bom tu vsakega zbora posebej ocenjeval, ker bi bilo to preobširno; omenim le, da jih bodo naši pevci z veseljem v svoj repertoar sprejeli. Zdaj, ko imamo drugo knjigo pred seboj, vidimo, da je naš F. S. Vilhar jako marljiv in neutruden skladatelj. Njegove skladbe se odlikujejo tudi po nekem posebnem značaju in kažejo, da si je skladatelj prisvojil neko samostalnost v slogu in da skozi in skozi v jugoslovanskem duhu sklada. Žal mi je, da Vilhar ni priobčil v II. knjigi tudi instrumentalnih kompozicij, ker nam manjka takih. Res je, da dosežejo vokalne skladbe večjo popularnost, pa treba je vendar le tudi podajati našim muzikom instrumentalne komade, in ker nam je Vilhar v svojem I. zvezku podal kaj lepih skladb te vrste, želeli je, da nas kmalu zopet razveseli z umotvori tega gena.

Da je Vilhar zložil svoje napeve večinoma hrvatskim poezijam, ni čudo, ker živi med Hrvati in ima med njimi svoj posel, ker je dobil na Hrvatskem izdatne podpore za izdavanje svojih glasbotvorov in ker je med Slovenci tako malo iztisov svoje I. knjige spečal, da more skladatelja Slovenca hudo žaliti, ko vidi, kako malo se bri-gajo rojaki za proizvode domačega umetnika. — Naj bodo te vrstice opomin našim rojakom, da se bolj ozirajo na domačo umetnost ter naj kmalu popravijo svojo nebriznost in Vilharjeve skladbe kupujejo. Knjiga ima lično zvananje oblike in čeden tisk; dodana jej je tudi jako dobro izdelana podoba, ktera nam kaže obraz našega skladatelja F. S. Vilharja. Naročila naj se pošiljajo skladatelju v Sisek. *F. Valenta.*

† **Dr. Lavoslav Geitler.** Dne 2. junija je umrl na Dunaji glasoviti slavista dr. Lavoslav Geitler, redoviti profesor na vseučilišču v Zagrebu in pravi član jugoslovanske akademije, stoprav v 37. letu svoje starosti. V njem je izgubila znanost pravega gojitelja, a hrvatsko vseučilišče enega najboljših svojih profesorjev.

Lavoslav Geitler se je narodil v Pragi l. 1847; stariši njegovi so ga dali v realko, da dovrši na njej pripravne nauke za tehniko, ali mladi dijak je imel toliko veselje do nauke o jeziku, da je prestopil na gimnazijo in tukaj položil izpit zrelosti. V 20. letu se je vpisal na praškem vseučilišču kot redovit slušatelj ter je marljivo izučaval slavistiko, primerjajoče jezikoslovje in klasične jezike po predavanjih prof. Hattale, A. Ludwiga in Kvičale. L. 1866. se je podal na dunajsko vseučilišče, da posluša iste nauke po predavanjih slavnega Miklošiča in za primerjajoče jezikoslovje Frid. Müllera in Bollera. L. 1870. je postal doktor filozofije. Precej za tem se je odpočil v Prago, kjer je začel samostalno izučavati svojo stroko ter se pripravljati za habilitacijo. V tem času je največ občeval s prof. Ludwigom, ki je takrat največ deloval na smer Geitlerjevih studij. To se vidi najbolje iz razprave, ki jo je napisal za habilitacijo, „o stavu a pokrocich srovnavacich jazykozpytu“ (tiskana v „Časopisu Českega Muzeja“), v kterej zastopa Ludwigovo teorijo o aglutinaciji. Še pred to razpravo je bil napisal l. 1872. v „Časopisu Česk. Muz.“ obširno recenzijo o Matze-nauerjevem delu „Čizi slova ve slovanštini“ (tuje besede v slovanščini), ki je mnogega opozorila na temeljito znanje tega mladega jezikoslovca. Posebno važnost pa je polagal Geitler pri izučavanju slavistike na litvanščino. Zatorej se je odločil, da ta jezik popolnoma prouči. Že l. 1873. je izdal prvi plod teh studij „starobulharská fonologie se stalym zřetelem k litevštini“. S tem delom je pokazal, da pozna točno litvanščino; a na temelji tega jezika je raztolmačil na poseben način neke pojave v staroslovenskem

glasoslovji. Tukaj je Geitler očito izrekel, da zastopa mnenje, po kojem je takozvana staroslovensčina starobolgarski jezik, in pri tem je ostal do konca svojega življenja.

Geitler je hotel proučiti tudi vsa litvanska narečja ter se zatorej l. 1873. odloči, kakor nekdanj Schleicher, obiskati Litvanijo ter tamkaj nekaj časa preživeti. Prepotoval je prusko in rusko Litvanijo, bil v Königsbergu, Memelji, Kovnu in Vilni, a pet mesecev živel je po litvanskih selih. L. 1874. se je vrnil iz Litvanije ter lepo opisal svoje doživljaje v teh krajih v českem časopisu „Osvěta“, a l. 1875. izda kot plod tega potovanja znamenito delo „Litauische Studien“, v katerem je objavil litavske pesni ter opazke o rusko-litavskih dialektih, potem neke litvanščini in slovansščini občne glasovne znake ter konečno bogat prilog za poznavanje litvanskega jezičnega blaga. Na tem potovanju so ga podpirali profesorji Nesselmann v Königsbergu, Avg. Baranovski v Kovnu in V. Lamanski v Petrogradu.

Po brezuspešnih dogovorih s prof. Jagićem, da prevzame stolico slavistike na novoutemeljenem vsučilišču v Zagrebu, ponudilo se je to mesto Geitlerju, ki je bil takrat docent v Pragi. On sprejme to ponudbo l. 1874., v novembru tistega leta je bil imenovan redovitim profesorjem slavistike in še tisto leto od jugoslovanske akademije izbran redovitim članom.

Geitler se ni bil s svojimi dosedanjimi izražavanji zadovoljil, nego je kot mlad učenjak hotel izreči poslednjo besedo o poreklu starobolgarskega ali po Miklošiču staroslovenskega jezika. Zato je začel izraživati današnji bolgarski jezik, posebno macedonska narečja in srednejbolgarske spomenike, pa se le potem na temelji tega izreči svoje mnenje o starej slovensčini ali starej bolgarsčini. Iz tega razloga se je podal l. 1875. na pot v Macedonijo in na sv. goro Athos. V smrtnej nevarnosti prehodil je mladi učenjak nemirno Macedonijo, da le svoj namen doseže. V Velusu se ga tamošnji Bolgari lepo sprejeli ter se je mogel tamkaj dalje časa zadržavati in jezik proučevati. Bil je tudi v Prilipu in v mnogih drugih krajih. Od tukaj se je podal na Athos, kjer je precej dolgo ostal. Geitler je tedaj bolgarski jezik temeljito poznaval v vseh njegovih narečjih. Na tem potovanju je zasnoval svoje znamenito paleografsko delo: „Die slavischen und die albanesischen Schriften“. To delo je sestavljal do l. 1883. ter ga konečno izdal s podporo dunajske akademije. S to knjigo je pokazal, da je izvrsten slovanski paleograf, kar mu je tudi kritika priznala. S tem delom se rešuje vprašanje o postanku glagolice. Če tudi kritika posredovanja albanskega pisma ne more priznavati, vendar je dokazano, da sta grški inicial in rimski cursiv prvobitna elementa v glagolici.

Ko se je povrnil, bavil se je Geitler zraven svojega profesorskega zvanja s proučevanjem bolgarskega jezika, ali vrh tega je spisoval tudi slovansko komparativno slovnico, ktero je bil on na široko zasnoval, in zajedno je zbiral tudi gradivo za slovansko etimologijo. Iz teh velikih osnov se vidi, kako je bil Geitler smel in neumoren duh, kako je hotel več predmetov ob enem rešiti. Delal pa je noč in dan ter si niti privoščil počinka; ali na ta način je izgubil dragoceno zdravje svoje. Kako je on na široko osnoval svojo komparativno slovansko slovnico, dokazuje nam mali del, ki ga je o tem izdal l. 1877., kjer razpravlja samo o korenih na „u“ v slovanskih jezikih. Tudi iz tega spisa se vidi, kako globoko se je on zadolbel v tajnosti prvobitnega jezika indoevropskega plemena. Tudi pri tem se je držal svojega litvanskega stališča. Ko je bil na Bolgarskem, dobil je v roke pesni macedonskih Bolgarov, ktere je Verković po Macedoniji zbiral in kasneje nektere pod naslovom „Veda Slavenov“ izdal v dveh zvezkih. Takrat kakor tudi se dandanes imel se je Verković za falsifikatorja ter se mu ni verovalo, da so to narodne pesni. Geitler jih je začel proučevati ter je napisal o njih duhovito in vrlo poučno litecarno-historično razpravo pod

naslovom „Poetische tradice Thráku i Bulharu, v Praze 1878“. Geitler trdi v tem delu, kar mu odobrava tudi Miklošič, da je jezik v teh pesnih naroden, a gledé sodržaja, da je ali osnovan na narodnem izročilu, tedaj resničen, ali pa da je falsifikator duhovit in vrlo učen človek, kar še ni dozljaj nobeden opovrgel niti protivno dokazal.

Plod teh izraživanj ste tudi dve razpravi v 5—7 zvezku: „Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 1880“ pod naslovom: „Die Sage von Orpheus-Orfen der Rhodope-Bulgaren“ in „Die Juda in den Mythen der Balkanvölker“. V radu jugoslovanske akademije pa je objavil kot član te le razprave: 1. Etimologija imena Hrvat. 2. Litavska postilla od l. 1591. 3. O parasitskih sibilantih izza guturalov v slavenščini. 4. O parasitskih guturalih izza dentalov v litavskih in slavenskih jezikih. Iz 5. razprave: „Prilozi k hrvatskej gramatiki in glasoslovju 1881“ pa se vidi, kako je Geitler točno poznaval čakavščino in hrvaščino sploh.

L. 1879. odpoti se zopet na znanstveno izraživanje v Egipt. Znalo se je že poprej, da se nahaja v samostanu sv. Katarine na Sinaj-gori v Egiptu glagolski spomenik, ki ga je videl prvi l. 1850. arhimandrit Porfirij Uspenski ter dal o tem kratko poročilo v „Izvéstija imp. arch. obščestva drevnostij“. Geitler je že z davna želel, da more sam ta glagolski spomenik videti, ker je od tega spomenika pričakoval tudi za svoje paleografske studije mnogo koristi. Hrvatska vlada mu je dala za to potovanje podporo in tako je mogel svoje želji zadovoljiti. Pod različnimi neprilikami je prišel srečno na Sinaj, kjer je mislil kupiti ta glasoviti glagolski spomenik, ali za noben denar bi ga ne izročili menihi tega samostana. Vendar pa so dovolili, da more ostati Geitler 30 dnij v samostanu in da prepíše ta spomenik in še neki neznan molitvenik (trebnik, enchologium). Tukaj je prepisaval mladi učenjak noč in dan oba spomenika ter si ni privoščil niti toliko odmora, da bi se v redu naspal. S fotografskim aparatom si je napravil od obeh rokopisov snimek ter prispel srečno z njima v Zagreb. S pomočjo jugoslovanske akademije je izdal l. 1882. omenjeni „Euchologium“, a l. 1883. „Psalterium“. Zajedno je sestavljal tudi svojo paleografijo, ktero je izdal l. 1883. kakor smo že omenili, na Dunaji. V istem času je zbiral gradivo za „Historijo bolgarskega jezika“, o kojej v paleografiji obeča, da jo bode v kratkem izdal, ali to se ni zgodilo zaradi preane smrti njegove.

Pri tem ogromnem poslu ni zanemarjal nabirati gradiva za slovansko etimologijo, ktero je bil osnoval po Curtijevej knjigi: „Grundzüge der Etymologie der griech. Sprache“. Predno je obolel, dovršil je in izročil dunajsej akademiji razpravo: „Beiträge zur litauischen Dialektologie“, ktera je tiskana v Sitzungsberichte CVIII. Svez. I. To delo je kakor njegove litavske studije od posebne važnosti. S to razpravo je dokončal Geitler svoje delovanje na književnem polji. Prevelika marljivost ga je ubila, a zatorej se bode njegovo ime tudi častno imenovalo v slavistiki! *J. Steklasa.*

Za Narodni Dom. V Ljubljani je osnovalo več rodoljubov „Krajearsko podružnico Narodnega Doma“. Ona si prizadeva pridobiti vsakega Slovenca za svojega uda, in ta plačuje na mesec po 1 novec ali na leto 12 nov. Zató se obrača odbor do vseh domoljubov, proséč jih, naj podpirajo njegov namen. V vsakej fari ali večjej vasi naj se postavijo poverjenstva in naj se zbirajo mesečni doneski po noveih. Majhen se vidi sicer tak dar, ali ko bi vsak Slovenec žrtvoval na mesec le po éden novec, narastla bi glavnica „Nar. Doma“ skoro za dve sto tisoč gld. tekom enega leta. Vzdrinite se torej rojaki po mestih, trgih in vaseh in pomnožite s krajearskimi doneski imetje „Nar. Doma“. Kdor hoče prevzeti poverjenstvo, naj stopi z odborom v ožjo, pismeno dotiko. Napis je: Krajearska podružnica „Narodnega Doma“ (dr. Jos. Stare) v Ljubljani.